

9

NECESSITATS I SERVEIS SOCIALS. LES ORGANITZACIONS ASSOCIATIVES

RESUM

En aquesta edició de la memòria s'han inclòs informes referits a les situacions i als col·lectius següents: discapacitat i dependència, serveis socials d'atenció primària, vulnerabilitat i exclusió social a les Illes Balears, dona i indicadors de gènere, organitzacions d'iniciativa social i immigració.

Com es pot apreciar, enguany hem optat per l'anàlisi de dinàmiques que en si mateixes són generadores de situacions de necessitats o vulnerabilitat de persones i col·lectius. Aquesta anàlisi permet compaginar la comprensió de dinàmiques estructurals que generen necessitats amb la situació específica de determinats col·lectius (dones, immigrants, etc.). De ben segur que l'anàlisi de les situacions de dependència i d'exclusió social aporten coneixements directament vinculats amb l'existència d'aquest tipus de situacions.

Òbviament aquest plantejament, que és plenament compatible i complementari amb el que fins ara s'ha mantingut en anteriors informes, permet obrir nous àmbits d'anàlisi que en anys vinents s'aniran completant. Això és especialment palès i notori pel que fa a l'anàlisi de les situacions de dependència.

Amb el mateix parer que el que dèiem l'any anterior, les situacions de dependència marcaran l'agenda de les actuacions de les administracions encarregades d'atendre les persones afectades.

9.1.

INTRODUCCIÓ

En l'anàlisi de les situacions de dependència que hem volgut iniciar en aquesta edició ens hem hagut d'enfrontar amb un dels reptes que també ho és de les diferents administracions amb responsabilitats sobre això. La preparació d'un sistema d'informació que permeti comprendre, valorar i planificar l'actuació sobre les situacions de dependència, relativament heterogènies més enllà de la caracterització que implica la dependència, és un dels reptes que en aquest moment presenten tots els sistemes de protecció social de l'Estat espanyol.

Així, en aquesta edició de la memòria, tot i que sigui a títol qualitatiu, hem volgut incloure-hi l'anàlisi dels principals factors implicats en l'atenció a aquestes situacions, començant per la valoració del nombre de persones *a priori* afectades per la definició juridicoadministrativa que es fa de la dependència en el marc normatiu vigent i, en conseqüència, possibles beneficiàries de les prestacions establertes.

Per una altra banda, hem incorporat una primera revisió de l'estat dels serveis socials d'atenció primària, pilar que sus-

tenta tot el sistema de protecció social institucional. És coneguda la vertiginosa implantació que han tingut a l'Estat espanyol, i més de vint-i-cinc anys després de la seva gènesi pareix oportú fer un balanç que ens permeti conèixer quina n'és la situació actual i com aquesta es pot conduir i evolucionar en el futur. D'altra banda, la mateixa evolució dels serveis socials, de la mà de l'aprofundiment en els processos de descentralització i desconcentració de serveis iniciats en èpoques anteriors, apunta cap a un major aprofundiment i un major protagonisme d'aquests serveis socials més propers als ciutadans. Per això la situació actual es caracteritza per la possibilitat d'un canvi positiu en l'evolució propera dels serveis socials, que d'altra banda presentarà reptes de diversa mena a les institucions i als col·lectius implicats en aquesta tasca.

L'anàlisi de les situacions de vulnerabilitat i exclusió social a les Balears implica forçosament tractar sobre aspectes propis d'altres sectors estructurals que esdevenen generadors de necessitats. Per això, en l'informe s'aborden determinades dimensions pròpies dels processos productius a les Illes i dels sectors que poden actuar com a preventius de l'exclusió i la desigualtat. Ens referim fonamentalment a l'educació, de la qual, des d'estudis ja clàssics, es destaca el potencial igualador. Però també des de diversos estudis i anàlisis recents a les Balears hi ha consens a destacar la funció *preventiva* de l'exclusió i la necessitat que al nostre territori s'incideixi especialment en el missatge que relaciona positivament educació, feina i major igualtat i cohesió social.

La concurrència dels sectors educatiu, laboral i dels serveis socials va més enllà del tractament específic i individualitzat de les situacions de necessitat i ens permet abordar l'anàlisi de les situacions de vulnerabilitat i exclusió de manera més complexa i comprensiva.

9.2.

DISCAPACITAT I DEPENDÈNCIA

La discapacitat i la dependència representen, avui dia, uns dels problemes de més impacte social, sanitari i econòmic per a la nostra societat. Atendre les persones en situació de dependència i promoure'n l'autonomia personal constitueixen un dels principals reptes de la política social del nostre país. Constància d'això fou l'aprovació a les Corts Generals de la Llei 39/2006, de 14 de desembre, de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència.

En el nostre país, els canvis demogràfics i socials estan produint un increment progressiu de la població en situació de dependència. Per una part, és necessari considerar l'important creixement de la població de més de 65 anys, que s'ha duplicat en els darrers 30 anys (de 3,3 milions de persones l'any 1970 —el 9,7% de la població total—, a més de 6,6 milions l'any 2000 —el 16,6%—). Cal afegir-hi el fenomen demogràfic denominat «envelliment de l'envelliment», és a dir, l'augment del col·lectiu de població més vella de 80 anys, que s'ha duplicat en sols vint anys.

Ambdues qüestions conformen una nova realitat de la població major i impliquen problemes de dependència durant les darreres etapes de la vida per a un col·lectiu cada vegada més ampli. Així mateix, diversos estudis posen de manifest l'evident correlació que hi ha entre l'edat i les situacions de discapacitat, com mostra el fet de que més del 32% de les persones majors de 65 anys tenen algun tipus de discapacitat, mentre que aquest percentatge es redueix al 5% per a la resta de població.

A les Illes Balears el nombre de discapacitats, segons l'EDDES 2000, és de 33.811 i representa una taxa de 45,87 discapacitats per 1.000 habitants, que en majors de 65 anys s'eleva a 259,55. Podem actualitzar aquesta xifra, segons les dades facilitades pel Centre Base de Minusvàlids de la Conselleria de Presidència i Esports, ja que el juliol de 2006 hi havia 59.375 registres en la base de dades corresponent a les persones amb discapacitat que han passat pels serveis de diagnòstic del Centre Base i que tenen un grau de discapacitat igual o superior al 33%.

Segons les dades de l'Enquesta de Salut de les Illes Balears 2001, la percepció de tenir algun tipus de discapacitat, en majors de 14 anys, la va tenir el 12,7% de la població enquestada, però en majors de 64 anys arriba al 39,7%. Això ens indica que hi ha aproximadament un 14% de persones que es consideren discapacitades i no han estat valorades.

La distribució per illes de les persones amb un grau de discapacitat superior al 33% (Font: IBAS.), mostra una prevalença

major a Mallorca (35,8 casos per 1.000 habitants) que a Menorca (22,6) o a Eivissa i Formentera (22,2), cosa que pot ser un reflex o d'una major accessibilitat als òrgans d'avaluació o bé d'una major tendència a la minusvalidesa. Valorant el tipus de discapacitat, segons l'ESIB 2001, la més prevalents referides pels enquestats varen ser la visual, amb el 5%, i la de caminar, el 4,3%, en persones majors de 14 anys. Però si observem la població major de 64 anys, el 19% va referir tenir problemes per caminar; el 15,2%, d'oïda; el 12,8%, visuals, i el 12,4%, de mobilitat. Segons l'EDDES 1999, es constata que en persones majors de 64 anys la discapacitat per fer desplaçaments fora de la llar afecta el 16,3%; per fer les tasques de la llar, el 12,8%; per desplaçar-se, el 12,6%, i per utilitzar mans i braços, el 11,7%. (Vegeu el gràfic A III-12.)

Per altra part, si analitzam les deficiències per la seva etiologia trobam que, per una banda, no s'ha pogut filiar o la causa és idiopàtica en el 36,9% de casos a Espanya i en el 32,9% a Balears. A Espanya el 16%, és a causa de processos degeneratius; el 10%, per processos congènits; el 7,7%, d'etiologia traumàtica; el 7,7%, vascular, i el 7,1%, d'etiologia infecciosa. L'etiologia més freqüent coneguda de deficiència és, a les Illes, la degenerativa, amb una taxa de 5,7 per 1.000 habitants i representa el 16,1% de les deficiències a Espanya i el 18,4% a Balears, seguida a Espanya per l'etiologia vascular, amb una taxa de 2,8; la congènita, amb una taxa de 2,6; la traumàtica, amb una taxa de 2,8; la infecciosa, amb una taxa de 2,6, i la vascular, amb una taxa de 2,5.

En termes generals, podem concloure:

- La discapacitat afecta totes les edats, però la població amb minusvalideses és fonamentalment envellida; entre 20 i 44 anys és quan es produeix un augment considerable respecte a la franja d'edat anterior (causades per l'accidentalitat laboral i de trànsit).
- La taxa de discapacitat augmenta exponencialment amb l'edat i a les Illes s'experimentarà, com també a la resta de l'Estat i Europa, un increment significatiu del nombre de persones majors en els pròxims anys; l'augment de l'envelliment ocasionarà una major pressió sobre els sistemes de salut i els serveis socials, perquè les persones majors a les edats més avançades requereixen més atenció i cures (cal afegir-hi les que es troben en les mateixes circumstàncies perquè pateixen malalties o un altre tipus de discapacitat en edats inferiors).
- Les malalties pel que fa a la prevalença tenen diferent probabilitat de produir discapacitat (varia el tipus segons l'edat).
- A la infància predominen les causes psíquiques en malalties amb seqüeles neurològiques o malalties neuromusculars degeneratives; en els adults adquireixen rellevància les seqüeles d'accidents de trànsit i laborals; a les persones d'edat avançada els trastorns que es troben fortament associats a les discapacitats inclouen la cardiopatia, la malaltia pulmonar obstructiva crònica, la diabetis mellitus, el càncer, la

demència, la depressió, els problemes sensorials i els osteoarticulars, i, globalment, l'etiologia més prevalent és la degenerativa.

- També, en les persones d'edat predomina la pluripatologia, per la qual cosa són més susceptibles de patir discapacitats, les quals quan apareixen factors externs desencadenen la dependència.

Des d'un punt de vista prioritari, cal tenir present quatre àrees d'intervenció, atès que es produeixen altes taxes de dependències: a) les persones majors fràgils necessiten un tracte específic per les repercussions en el sistema socio sanitari i perquè és un problema emergent que es converteix en el repte dintre d'aquest àmbit; b) la discapacitat causada per trastorns osteoarticulars, també d'alta prevalença i amb forta repercussió funcional en l'autonomia i la qualitat de vida de les persones a la nostra comunitat; c) la discapacitat per trastorns neurològics, problema rellevant per a l'autonomia dels pacients, causats principalment per trastorns vasculars cerebrals i demències; i d) la discapacitat per trastorns sensitius per la seva prevalença i la possibilitat d'intervenció.

En termes generals podem dir que l'activitat institucional amb relació a les persones amb discapacitat s'ha caracteritzat per una continuïtat de les actuacions de l'any 2005 (rellevant per l'assumpció de les transferències per part dels consells insulars i de l'Institut de Serveis Socials i Esportius de Mallorca), amb la particularitat final de l'expectativa creada per la Llei 39/2006.

Actuacions que han dut a terme les administracions públiques:

**1. Conselleria de Presidència i Esports.
Direcció General de Serveis Socials**

Durant l'any 2006, la Direcció General de Serveis Socials, d'acord amb la seva estructura orgànica, han gestionat tot un seguit de serveis i actuacions adreçats al col·lectiu de persones majors i amb discapacitat, ja sigui de manera específica o transversal, les quals podríem considerar com a destinataris prioritaris de la recent aprovada Llei 39/2006. Així, entre els objectius d'aquesta direcció general hi ha: suport a les persones amb discapacitat, execució i seguiment dels plans estratègics de l'Administració autonòmica —entre aquests el de les persones amb discapacitat— i gestió dels centres base per a persones amb discapacitat (explotació i manteniment de l'aplicació de pensions no contributives, valoració del grau de minusvalidesa, valoració de llocs de feina adients a la discapacitat, tractament d'estimulació precoç, tractaments bàsics de fisioteràpia i logopèdia, i informació general).

La Conselleria de Presidència i Esports⁴⁵ va signar diferents concerts de reserva i ocupació de places en centres i serveis socials d'atenció precoç, ajustament personal i social, atenció integral a les persones amb discapacitat sensorial i a les seves famílies, fundacions tutelars, respir familiar i oci adaptat per a l'any 2006. Els concerts subscrits amb les diferents entitats indiquen les places concertades i els imports estipulats. (Vegeu el quadre A III-113.)

En conseqüència, la despesa total compromesa per la concertació de places i serveis amb entitats privades sense afany de lucre durant l'exercici pressupostari 2006 ha estat d'1.577.445,24 euros (l'import total de les obligacions reconegudes ha estat d'1.545.664,47 euros), amb un total de 1.076 places concertades, que presentem segons el tipus de serveis concertats. (Vegeu el quadre A III-114.)

Per acabar cal anotar les intervencions efectuades en el Servei d'Atenció al Ciutadà, que ofereix una atenció personalitzada a les persones que necessiten d'informació, orientació i assessorament general referent als temes relatius als serveis socials, especialment als ajuts, les prestacions i els programes que gestiona la Direcció General de Serveis Socials. Se'ls facilita l'accés a prestacions i ajuts propis o se'ls deriva cap a altres serveis, segons siguin les seves necessitats. S'ha descentralitzat en punts d'atenció a la part forana (Manacor i Inca).

En l'apartat de gestió i seguiment de plans i programes, cal destacar:

- Els convenis i les subvencions per a programes d'integració social destinats a atendre les necessitats de caire social, per desenvolupar activitats relacionades amb les matèries que són competència de la Conselleria de Presidència i Esports. (Vegeu el quadre A III-115.)
- Els programes del Pla d'acció per a les persones majors i programes per a malalts d'Alzheimer i altres demències

45. Resolució de 17 de maig de 2005 de la consellera de Presidència i Esports (BOIB núm. 78, de 21 de maig), que constitueix una primera regulació, tot i que provisional, del model al qual s'ha d'ajustar la concertació de places com a mitjà de col·laboració entre l'Administració de la Comunitat Autònoma i les entitats que presten serveis al Sistema Balear de Serveis Socials.

(cofinançats entre l'Administració autonòmica i el Ministeri de Treball i Afers Socials), que es tracta de subvencions a corporacions locals i entitats privades sense afany de lucre per a la realització de projectes que responguin a les línies del Pla gerontològic i als programes d'Alzheimer i altres demències: construcció, adaptació o manteniment d'estades diürnes, petites unitats de convivència, residències (només reconversió, no inclou nova construcció). Cal dir que el total concedit fou de 2.079.160,60 d'euros, xifra que representa una inversió d'1.011.396,60 euros, amb unes despeses de manteniment d'1.067.764,00 euros. En total, es varen tramitar 54 expedients, 40 dels quals es varen concedir, 14 foren denegats i es renuncià a 5. (Vegeu el quadre A III-116.)

- Programes del Pla d'acció per a persones amb discapacitat (cofinançats per entre l'Administració autonòmica i el Ministeri de Treball i Afers Socials): es tracta de subvencions a corporacions locals i entitats privades sense afany de lucre per a la realització de projectes que responguin a les línies del Pla d'acció integral de persones amb discapacitat, que tenen com a finalitat impulsar la rehabilitació sociosanitària i l'atenció integral dels discapacitats. El nombre d'expedients tramitats foren 42, 23 dels quals varen ser aprovats, 16 foren denegats i es renuncià a 3. (Vegeu el quadre A III-117.)
- Programa d'ajuts per a la creació de centres i serveis per a persones majors i persones amb discapacitat, mit-

jançant convenis de caràcter pluriennal que s'inclouen en l'anomenat Pla 10 (es pretén establir una xarxa de centres d'atenció basat en l'equipament, adquisició, obra o altres inversions). (Vegeu el quadre A III-118.)

- Programa de subvencions pluriennals de creació de centres de dia i habitatges tutelats per a persones majors, Pla 20. Es tracta d'ajuts per a la construcció i ampliació de centres d'estades diürnes i habitatges tutelats, de titularitat municipal, adreçats a persones majors dependents (Vegeu el quadre A III-119.)
- Programa de subvencions pluriennals per a projectes d'inversió adreçats a persones amb discapacitat. Es tracta d'ajuts destinats a finançar l'adquisició de locals o edificis, la construcció, l'adaptació o l'ampliació, la reconversió i l'equipament dels centres o instal·lacions per atendre persones amb discapacitat, i també la despesa financera associada al cost. (Vegeu el quadre A III-120.)

En un altre àmbit i pel que fa a les pensions i prestacions econòmiques, cal dir que els beneficiaris de la Llei d'integració social del minusvàlid (LISMI) durant l'any 2006 han disminuït significativament (de manera similar als darrers dos anys). Dels 488 beneficiaris que hi havia a inici d'any, es va passar a 420 dia 31 de desembre de 2006, és a dir, es varen produir 68 baixes. Pel que fa al fons d'assistència social (FAS), s'han generat un total de 907 nòmimes mensuals, 590 de les quals han estat per raó de malaltia, s'han revisat 103

expedients (60 dels quals han estat a causa de malaltia) i 42 expedients han estat afectats per extinció del dret.

Referent a la revisió anual del manteniment del dret a la prestació de la pensió no contributiva (PNC) per invalidesa, s'han tramitat 2.654 expedients; per manteniment del dret han estat afectats 108 expedients i per modificació de quantia, 725. El nombre d'expedients nous resolts o aprovats de PNC d'invalidesa ha estat de 247, d'un total de 651 revisats (denegats, 178; caducats, 128, i desistits, 98). (Vegeu el quadre A III-121.)

Quant a les prestacions no periòdiques cal esmentar la targeta bàsica, dirigida a les persones de més de 65 anys i a les persones amb un grau de minusvalidesa igual o superior al 65%, residents a les Illes Balears i que tinguin uns ingressos inferiors i unes mancances econòmiques evidents (Resolució de la consellera de Presidència i Esports de 28 d'abril de 2006); així, la quantitat pressupostada fou d'1.785.000 euros, xifra que es va gastar totalment. El nombre de targetes sol·licitades va ser de 8.605, i el nombre d'aprovades va ser de 8.500, distribuïdes de la manera següent: 7.253 a Mallorca, 475 a Menorca, 735 a Eivissa i 37 a Formentera.

2. Conselleria de Treball i Formació.

Servei d'Orientació de les Illes Balears

En matèria d'inserció laboral en el mercat ordinari és de destacar la convocatòria 2005/2007 de serveis d'orientació generals, específics i itineraris integrats d'inserció mitjançant el finançament dels projec-

tes presentats. Pel que fa als itineraris integrats d'inserció, són projectes adreçats a persones amb discapacitat (a més d'altres col·lectius amb risc d'exclusió) que disposen d'un servei d'orientació específic, complementat amb accions de suport a la inserció, i que contribueixen a possibilitar una correcta adaptació a l'empresa. La relació d'entitats que porten a terme accions d'inserció compreses ens fa entendre la importància dels esforços per tal d'aconseguir la inserció laboral normalitzada d'aquests treballadors. (Vegeu els quadres A III-122 fins al A III-126 i gràfic A III-13.)

Del total de contractes registrats en empresa ordinària durant l'any 2006 (772 contractes), el 54,1% foren de caràcter indefinit; el 43,5%, temporals, i el 2,3% restant foren contractes formatius. Dels contractes temporals, el 74,5% tingueren una durada d'entre 6 i 12 mesos; en 16,3%, entre 12 i 18 mesos, i el 9%, de durada inferior a 6 mesos.

Per illes, el major volum de contractació es va produir a Mallorca (670 contractes), seguit de les Pitiüses (51) i, en darrer lloc, Menorca (39).

Del total de contractes registrats de persones amb discapacitat en empresa ordinària a les Balears durant el 2006 (772 contractes), el 64,9% va correspondre a homes i el 35,1% restant, a dones. Pel que fa al grup d'edat, el 30,7% dels contractes registrats varen ser de persones menors de 30 anys; el 51,9% tenien entre 30 i 49 anys, i el 17,4% restant fou de persones de 50 i més anys. (Vegeu el quadre A III-127.)

2.1. Mesa per a la Inserció Laboral de Persones amb Discapacitat amb Necessitat de Suport

La Mesa per a la Inserció Laboral, es va constituir formalment mitjançant conveni el 4 de juliol de 2001 per iniciativa del Departament de Serveis Socials del Consell Insular de Mallorca i la Regidoria de Serveis Socials de l'Ajuntament de Palma; també té un caràcter autonòmic.⁴⁶ Cal destacar que aquesta entitat va néixer amb la intenció de coordinar els programes dirigits a promoure la inserció laboral de persones amb discapacitat amb necessitats de suport en el mercat ordinari mitjançant la metodologia de treball amb suport.

Els diferents programes inclosos en la Mesa han atès un total de 898 persones amb discapacitat durant el 2006.

2.2. Centres especials d'ocupació (CEO)

Els CEO són empreses que tenen un mínim del 70% dels seus treballadors amb la qualificació de persones amb discapacitat. L'objectiu d'aquests centres de treball, que tenen una finalitat lucrativa, si bé són empreses protegides, és que les persones amb discapacitat passin al treball normalitzat. El nombre total d'empleats amb discapacitat en aquests tipus de centres ha estat de 577. (Vegeu els quadres A III-128 i 129.)

Pel que fa a les subvencions concedides, cal dir que el total subvencionat ha estat de 2.911.735,45 euros. D'aquesta xifra

1.793.696,40 euros s'ha destinat a costos salarials; 10.830,00 euros, en matèria de supressió de barreres arquitectòniques dintre del centre especial d'ocupació, 1.107.209,05 euros en projectes generadors d'ocupació.

9.3.

SERVEIS SOCIALS D'ATENCIÓ PRIMÀRIA

En aquest apartat analitzem els serveis socials en general, el seu desplegament a nivell municipal i les prestacions socials.

9.3.1. ELS SERVEIS SOCIALS

Els diferents sistemes de protecció social articulen entorn d'una concepció tota la seva organització. El concepte de serveis que s'ha de prestar, els professionals que l'han de desenvolupar, els tipus d'equipaments, l'organització prestacional d'aquests equipaments, les ràtios d'atenció... tot gira entorn de la concepció que es té d'aquests serveis. Així podem trobar en educació, com tothom reconeix, els equipaments i el seu perfil de serveis (escoleta, escola, institut, universitat), els continguts curriculars estan definits, els professionals estan definits, les ràtios, la distribució territorial... en definitiva hi ha un sistema de protecció definit.

46. En formen part: el SOIB, el Consell Insular de Menorca, el Consell Insular d'Eivissa i Formentera, l'IFOC de l'Ajuntament de Calvià, la Coordinadora-Federació Balear de Persones amb Discapacitat, AMADIP-ESMENT, l'Associació Mallorquina per a la Salut Mental (GIRA-SOL), l'Associació de Pares i Amics del Sord (ASPAS), l'Institut de Treball Social i Serveis Socials, la Coordinadora de Minusvàlids de Menorca, APROSCOM, el Servei d'Inserció Laboral-GESMA i el Centre Isla (Mater).

El serveis socials han estat tradicionalment fluctuant entre una concepció clàssica i una concepció genèrica. La concepció clàssica identifica els serveis socials per la població objecte d'atenció (marginació) i la concepció genèrica s'identifica per la seva finalitat (benestar social).

Tant la concepció clàssica com la genèrica no permeten avançar a establir i organitzar un sistema de protecció social, la primera perquè identifica especialment la població objecte amb l'exclusió deixant fora tradicions dels serveis socials tant consolidades com l'atenció en nivells d'informació i orientació, la promoció social o la prevenció. Identificar els serveis socials amb benestar social no ajuda a delimitar clarament quin és l'objecte. Supera la concepció clàssica perquè són serveis que s'adrecen a tota la població però és tan generalista que resulta inoperativa.

Des de mitjan dècada dels anys vuitanta s'empra a tot l'Estat espanyol una concepció dels serveis socials que pretén superar la dificultat expressada, que identifica l'objecte dels serveis socials amb les necessitats socials (clarament delimitades), indica les prestacions socials que s'han d'oferir, els tècnics o professionals bàsics que l'han de prestar i la tipologia dels equipaments des dels quals s'han de prestar els serveis socials. Aquesta concepció neix de la necessitat d'impulsar la creació de serveis socials als municipis i donar al mateix temps un cos homogeni a tot l'Estat. Així, els treballs tècnics en els quals participaren els principals col·legis professionals i els serveis tècnics de les disset comunitats autònomes, dirigits pel Ministeri de Treball i Afers Socials, perme-

teren enllestir una proposta de concertació pública coneguda com a Pla de prestacions bàsiques, en el qual es recull substancialment la concepció sobre la que cal articular el sistema públic de serveis socials.

9.3.1.1. Les necessitats socials: l'objecte d'intervenció dels serveis socials

L'àmbit específic d'intervenció dels serveis socials són les necessitats socials com en sanitat ho és l'àmbit de la salut. Evidentment cal concretar de quines necessitats socials parlem i saber que la mateixa definició pot ser objecte de variacions al llarg del temps i, segons la concepció política que es tinguem, patir lleugeres modificacions. Ara bé, el que no ha de canviar si volem consolidar un sistema públic de serveis socials és l'àmbit específic: les necessitats socials.

Actualment podem parlar d'aquestes necessitats socials:

a) Necessitat d'accés als recursos socials

És la necessitat provocada pel desconeixement dels drets i per la situació de desigualtat que provoca no poder accedir al recurs que una societat complexa i desenvolupada com la nostra posa a l'abast dels ciutadans.

b) Necessitat de mínims de subsistència

Evidentment, la cobertura dels mínims de subsistència és una necessitat. Aquesta necessitat social es concreta amb la necessitat de tenir accés a roba i calçat, menjar, medicines i allotjament.

c) Necessitat de convivència personal

El nivell bàsic de relació de les persones en un entorn proper, estable i que permet el desenvolupament físic, psíquic i social de les persones és el que entenem com a necessitat social d'adequada convivència personal. Aquest entorn és habitualment la família, sigui quina en sigui la forma d'unitat convivencial. En altres situacions la família és substituïda per serveis professionals per tal de garantir la cobertura d'aquesta necessitat.

d) Necessitat d'integració social

La participació plena en la vida social del nostre entorn permet el desenvolupament de les persones. La necessitat social de pertinença i d'integració social s'identifica també en part amb el procés de socialització (bàsicament educació i feina), complementat amb la necessitat de participar de l'oci, la cultura...

e) Necessitat de solidaritat social

La sensibilitat dels humans cap a situacions desfavorables per les quals passen altres persones i expressades en forma de solidaritat social, de manera organitzada (associacions) o de manera espontània (ajuda ocasional entre veïns per exemple) és un valor que han d'atendre i desenvolupar els serveis socials.

Així i a partir de la concreció de les necessitats socials amb un desenvolupament conceptual i operatiu, es desprenen que les prestacions bàsiques per atendre aquestes necessitats són: informació i assessorament, cobertura de mínims de

subsistència, ajuda a domicili i allotjament alternatiu, prevenció i inserció social, i desenvolupament de la solidaritat social.

9.3.1.2. L'atenció primària en serveis socials

L'atenció primària és un concepte organitzatiu de serveis que empra tant el sistema públic de salut com el de serveis socials. Es tracta d'organitzar les prestacions i els serveis que s'han d'oferir d'acord amb el pronòstic de resolució en el medi on habita l'usuari. Per tant, les situacions de necessitat que es poden resoldre des del territori i mantenint l'usuari al seu domicili són una primera característica que han de complir els serveis socials d'atenció primària. A aquesta característica, cal d'afegir-n'hi dues més: adreçat a tota la població i porta d'entrada del sistema de serveis socials.

Per tant, entenem per serveis socials d'atenció primària els serveis desplegats territorialment, prioritàriament adreçats a tota la població, de caràcter generalista i que fan referència a una comunitat.

9.3.2. EL MUNICIPI I ELS SERVEIS SOCIALS D'ATENCIÓ PRIMÀRIA

És el municipi l'entitat administrativa natural per al desenvolupament dels serveis socials d'atenció primària. A les Illes podem situar entorn de final dels anys vuitanta el moment de normalització dels serveis socials municipals. A excepció de la ciutat de Palma, que n'inicia el desplegament amb el primer Pla de serveis socials 1985-1987, els municipis de Mallorca i

posteriorment els de la resta d'illes tingueren un desenvolupament posterior a l'estudi «Bases per a la planificació de l'acció social a Mallorca» (conegut com a Mapa de Serveis Socials), encarregat a l'Escola Universitària de Treball Social de Palma pel Consell Insular de Mallorca. Aquest estudi (posteriorment es va repetir a Menorca i Eivissa) i la publicació posterior de la, ja avui obsoleta, Llei d'acció social (Llei 9/1987) foren els detonants de la creació i la normalització dels serveis socials als municipis de les illes.

9.3.2.1. Anàlisi dels serveis socials d'atenció primària l'any 2006

Centram l'anàlisi a partir de la informació disponible (la informació pública al web de l'IBAE i les fitxes del PPB de cada municipi) i amb una especial atenció a les dades que ens permeten extreure conclusions relatives al grau de consolidació dels serveis per part de l'Administració pública.

9.3.2.1.1. Els pressuposts

Tres indicadors claus referents al pressupost ens permeten fer una anàlisi tant del grau de sensibilitat dels diferents municipis com del grau de dependència externa per al finançament dels serveis socials.

a) Dedicació pressupostària per habitant

La dedicació pressupostària de les Illes Balears a serveis socials d'atenció primària és de 44,88 euros per habitant. Crida l'atenció la diferència entre les dades corresponents a les illes majors i les Pitiüses. (Vegeu el quadre A III-130.)

Dels municipis que estan per sobre de la mitjana de les Illes, sorprèn la quantitat del municipi de Campanet, que amb una dedicació de 136,26 euros per habitant triplica la mitjana de les Illes. El segueixen amb una dedicació alta el municipi menorquí des Migjorn Gran (89,47 euros per habitant), Sant Llorenç des Cardassar (82,53 euros per habitant) i Andratx (81,68 euros per habitant).

Entre 60 i 75 euros per habitant hi ha els municipis de ses Salines, Santa Margalida, Deià, Binissalem i Lloseta. Entre 45 i 60 € per habitant hi ha vint-i-set municipis (dotze dels quals reunits a l'ítem de Mancomunitat del Pla de Mallorca: Algaida, Costitx, Lloret, Llubí, Maria de la Salut, Montuïri, Sencelles, Sant Joan de Bonany, Santa Eugènia, Sineu, Vilafranca i Ariany). Entre aquests 27 municipis, n'hi ha d'importants per la seva població, com ara Palma (54,02 euros per habitant), Calvià (55,83 euros per habitant) i Ciutadella (50,30 euros per habitant).

Entre els municipis que estan per sobre de la mitjana, n'hi ha tres de Menorca, la resta són de Mallorca i cap correspon a Eivissa i Formentera. (Vegeu el quadre A III-131.)

Cal destacar que municipis importants de les Illes estan entre els que dediquen menys pressupost per habitant. Marratxí és el municipi amb una menor dedicació, concretament 17,15 euros per habitant, cosa que unida al fet de ser un municipi amb un important creixement demogràfic els darrers anys i a la seva dispersió de centres poblacionals fa perillar una atenció correcta de les necessitats socials dels seus habitants.

Eivissa, Sóller, Son Servera, sa Pobla, Inca i Manacor són municipis importants que estan per sota de la mitjana de les Illes i que tenen suficient gruix poblacional com per concentrar un major índex de necessitats socials, cosa que hauria de traduir-se en més dedicació pressupostària. (Vegeu el quadre A III-132.)

b) Percentatge respecte al pressupost municipal

El percentatge respecte al pressupost municipal (que anomenam «esforç pressupostari») i el pressupost de serveis socials sense el capítol d'inversions en relació amb el pressupost municipal (que anomenam «esforç pressupostari net») són dos indicadors que ens permeten conèixer la importància relativa dels serveis socials en l'Administració municipal.

Com pot observar-se en el quadre A III-133 es consolida la conclusió que les illes de Mallorca i Menorca van per un camí distint a les Pitiüses.

Mallorca i Menorca marquen la línia entorn del 4% del pressupost municipal, lluny del mínim del 6% que marca l'article 33 de la Llei 9/1987 per als municipis (amb una dedicació bàsica a atenció primària), mentre que les dades corresponents a Eivissa i Formentera situen la dedicació pressupostària a serveis socials per sota del 2% dels pressuposts municipals.

Esforç pressupostari

Campanet torna a destacar de manera considerable (24,90%), ja que dedica una cinquena part del pressupost municipal als

serveis socials. Ses Salines, Binissalem, Alaró, Lloseta, Palma i Bunyola estan per sobre del 6%, tal com es pot observar en el quadre 5. Tots els municipis que tenen una dedicació per sobre del 6% pertanyen a l'illa de Mallorca. (Vegeu el quadre A III-134.)

En relació amb els municipis que estan per sota del 3% de dedicació pressupostària, crida l'atenció que municipis importants de les Illes donin tan poca importància als serveis socials, com Marratxí, Eivissa, Son Servera, Alcúdia, Calvià i Sóller. (Vegeu el quadre A III-135.)

Esforç pressupostari net

Sense tenir en compte el capítol pressupostari dedicat a les inversions, el quadre de municipis que superen el 6% del pressupost dels ajuntaments dedicat a serveis socials és similar al quadre en què hi ha les inversions, llevat dels municipis de Bunyola i ses Salines. Continua sent Campanet, amb l'11,82%, el municipi que més dedica a serveis socials, seguit de Binissalem (9,17%), Alaró (8,97%), Lloseta (7,66%) i Palma (6,37%).

Marratxí, Pollença, Eivissa, Son Servera, Andratx, Lluçmajor, Alcúdia, Calvià i Sóller són els principals municipis la dedicació pressupostària dels quals està per sota del 3%.

c) Taxa de consolidació pressupostària

La taxa de consolidació del pressupost representa la proporció del pressupost municipal consolidat a càrrec dels recursos municipals, és a dir, el pressupost municipi-

pal que no depèn d'aportacions econòmiques de cap pla o programa insular, autonòmic o estatal.

Entenem que aquesta taxa ajuda a entendre i matisar el nivell de consolidació dels serveis socials municipals a les Illes i conèixer els ajuntaments que fan servir les aportacions externes per créixer o millorar en l'atenció a les necessitats socials i els que tenen els serveis en règim de «cofinançament». (Vegeu el quadre A III-136.)

Tan sols hi ha sis municipis que tenen més de tres tercers parts del seu pressupost sense dependència de finançament extern. La ciutat de Palma, amb el 93,42%, presenta un grau d'independència important, cosa que confirma que els ajuts econòmics als municipis en matèria de serveis socials provinents de les administracions supramunicipals no atenen l'Ajuntament de Palma amb els mateixos criteris que la resta. Crida l'atenció que un municipi petit com Bunyola presenti el 76,79% de pressupost consolidat.

A l'altra banda, entre els municipis més dependents de les subvencions per poder mantenir econòmicament els serveis socials propis, hi ha 24 municipis (inclosos els municipis de la Mancomunitat del Pla de Mallorca) per sota del 50% de pressupost amb aportacions pròpies. Municipis com Campos, Santa Margalida, Eivissa o Alaior es troben a la coa. (Vegeu el quadre A III-137.)

9.3.1.1.2. El personal

La qualitat dels serveis socials, com bona part dels serveis finalistes, troben en les ràtios de professionals un indicador bàsic

per mesurar el nivell de cobertura i, en bona part, la disponibilitat tècnica per resoldre les necessitats de la població.

Analitzant les plantilles declarades als formularis del Pla de prestacions bàsiques per cada un dels ajuntaments, hi ha la dificultat d'haver de centrar l'anàlisi en l'únic professional que té una presència homogènia a tots els ajuntaments de les Illes, el diplomad en treball social. És cert que la figura del treballador social és un element clau i definitori dels serveis socials, però resulta del tot insuficient per extreure conclusions respecte a l'atenció de determinats sectors, com la infància, que troba en la figura de l'educador social un professional bàsic per a la seva atenció, sobretot des d'un context obert i comunitari. De tota manera, la ràtio de treballadors socials per habitant ens permet treure conclusions relatives a les dotacions municipals dels serveis socials.

Amb l'objectiu de facilitar l'anàlisi dividirem les ràtios en tres nivells diferents: dotació òptima (menys de 3.000 habitants per treballador social), bona dotació (entre 3.000 i 5.000 habitants per treballador social), dotació millorable (entre 5.000 i 10.000 habitants per treballador social) i dotació deficient (més de 10.000 habitants per treballador social). (Vegeu el quadre A III-138.)

Els tres municipis amb millor dotació de treballador social pertanyen a Menorca: es Castell, Sant Lluís i Ferreries. Porreres, Campos i sa Pobla també es troben entre els municipis que tenen menys de tres mil habitants per treballador social amb una dotació òptima. (Vegeu el quadre A III-139.)

Dinou ajuntaments es troben al grup amb una bona dotació de personal, entre els quals hi ha municipis importants de les illes com Manacor, Alaior, San Llorenç i Maó.

Els ajuntaments amb pitjor dotació de personal coincideixen amb els de molta població, excepció feta de Manacor i Maó com abans comentàvem, situació que té una explicació en la dificultat de mantenir ràtios entorn dels tres mil habitants per treballador social, però de cap manera s'explica que ajuntaments amb la força pressupostària de Palma o Calvià donin als seus ciutadans una cobertura de serveis entre quatre i cinc vegades pitjor que la considerada òptima. (Vegeu el quadre A III-140.)

9.3.1.1.3. Els nous equipaments

Atesos l'escassa informació de què disposem i el fet que els centres de serveis socials d'atenció primària el donem per implantat, centram l'anàlisi en l'existència de serveis d'estades diürnes als municipis, com a model de serveis que complementa l'oferta d'atenció, inspirada en la conveniència de mantenir les persones lligades al seu hàbitat. Són centres que treballen durant el procés de pèrdua de graus d'independència personal de les persones majors, i ofereixen un seguit de serveis que tenen per objectiu mantenir els més amplis espais d'autonomia d'aquestes persones majors.

En la informació analitzada podem observar que Mallorca centra els serveis en les estades diürnes, i no n'hi ha a cap municipi de les illes de Menorca, Eivissa i Formentera.

Crida l'atenció que municipis com Manacor, Inca o Palma tinguin la mateixa dotació que municipis amb molta menys població com ara Esporles, Lloseta, Campanet o Consell. (Vegeu el quadre A III-141.)

9.3.3. LES PRESTACIONS SOCIALS

Les persones que acudeixen als centres de serveis socials municipals solen ser objecte de més d'una intervenció, per la qual cosa no podem establir una correspondència directa entre el nombre de prestacions i el nombre de persones ateses. També és cert que les intervencions tenen un impacte familiar i, per tant, tampoc no podem fer la correspondència directa entre les intervencions realitzades i les persones beneficiàries. Partint d'una mitjana de tres prestacions per expedient (nucli familiar) i tenint com a dimensió estàndard dels nuclis familiars 2,5 beneficiaris, hem confeccionat un indicador que ens permet atracar-nos a l'impacte dels serveis socials d'atenció primària al seu municipi.

Santa Margalida, amb el 23,42%, seguida d'Inca, els municipis de la Mancomunitat del Pla, ses Salines, Campos, sa Pobla, Binissalem, Sóller i Ciutadella superen el 15% del total de població atesa respecte al total de la població del municipi.

Palma està entorn del 10%, i supera la mitjana del 9,44% de les Illes, mentre que municipis importants com Manacor o Calvià estan entorn del 5% de població atesa. (Vegeu el quadre A III-142.)

9.4.

VULNERABILITAT I EXCLUSIÓ SOCIAL A LES ILLES BALEARS

Sovint es parla dels efectes no desitjats del sistema social, polític i econòmic en què vivim. Les persones que ens envolten en són subjectes afectats, i nosaltres mateixos, també. Des de ja fa molts anys, a totes les enquestes sociològiques, l'atur se situa com un dels principals problemes del país. Aquesta és probablement la manifestació més evident dels efectes no desitjats i, també, de la consciència que tenim d'aquests efectes.

L'exclusió social, concepte difús i estès, emmarca globalment aquests efectes perversos del sistema social, econòmic i polític. En aquest apartat ens centrarem en la descripció de la situació de l'exclusió social a les Illes Balears, al mateix temps que es delimitarà de què parlem, com es conceptualitzen aquestes situacions i de les implicacions que tenen aquests conceptes en la definició de les polítiques públiques. A més, és una referència obligada parlar de les fonts d'informació disponibles i de les mancances per fer una anàlisi ajustada a les característiques del fenomen.

9.4.1. L'EXCLUSIÓ SOCIAL I LA VULNERABILITAT: EL MARC CONCEPTUAL

Totes les formes d'organització social presenten sistemes de desigualtat en la distribució de recursos materials i simbòlics. Totes les societats construeixen un sistema específic de justificació d'aquesta desi-

gualtat, explicant-ho com quelcom propi de la naturalesa humana, de la tradició, etc. Les relacions socials conformen l'estructura social que dona lloc a la dicotomia bàsica igualtat/desigualtat, a més, generen processos socials, els quals afavoreixen els interessos dels grups socials que estan en millor posició en cada moment. Els processos d'inserció social i d'integració cultural tenen com a objectiu reproduir les relacions socials existents. Són processos que tenen un format institucional (l'escola, la família, la feina, etc.). D'altra banda, s'estableixen mecanismes, institucionalitzats o no, que tendeixen a generar exclusió i marginació (estereotips socials, estigmatització, discriminació sexual, divisió del treball, legislació, etc.). Les conseqüències d'aquests processos es justifiquen ideològicament. Les posicions ideològiques es materialitzen en polítiques concretes, que poden accentuar o limitar la incidència dels processos d'exclusió social sobre determinats grups de població. (Vegeu el quadre A III-143.)

Relacions socials, estructura social, processos, legitimació, acció col·lectiva i acció política són els conceptes centrals del marc des del qual s'ha d'interpretar l'exclusió social. Un marc que du implícit el fet que l'exclusió no és un procés aliè a les dinàmiques econòmiques, socials i polítiques, ben al contrari, és un element substancial al model de desenvolupament social, al model de relacions econòmiques en el qual ens movem els darrers anys.

Al nostre país, el 68% de la població considera moralment acceptables les diferències d'ingressos i només el 21% les considera inacceptables en qualsevol cas. Si bé

dins el primer grup s'ha de diferenciar entre els que consideren que les diferències només es poden acceptar si es deriven de criteris meritocràtics perfectes i en un context de creixement de la riquesa per al conjunt o la majoria de la població.⁴⁷ Aquestes dades ens donen una idea del grau de legitimitat social de les desigualtats de rendes, de la mateixa manera que legitimen la intervenció de l'estat perquè desenvolupi polítiques que tenguin per objecte reduir les diferències d'ingressos.⁴⁸

Els darrers 30 anys el concepte d'exclusió social⁴⁹ ha anat evolucionant i adquirint matisos, si bé és interessant assenyalar que sovint s'ha interpretat des d'un doble vessant: com a situació extrema de pobresa (els exclosos serien les persones que es troben en una situació prolongada de necessitat econòmica) o com a causa de la pobresa. (Són pobres les persones que han seguit un procés d'exclusió social condicionat per distints factors estructurals o personals.)

Tant una concepció com l'altra sempre estan lligades al concepte primari de pobresa, enriquint-lo i dimensionant-lo. Incorpora el procés i la dinàmica a l'anàlisi i la necessitat de tenir en compte distints factors en l'estudi de les seves causes, la majoria dels quals relacionats amb canvis estructurals (reestructuració productiva, impacte de noves tecnologies, redefinició de polítiques socials, etc.). Implica rompre amb els models explicatius individualistes

que atribueixen la pobresa als comportaments personals, a les deficiències o limitacions de les capacitats individuals, redimensionant la inadaptació social. Tot plegat implica que les trajectòries personals i grupals estan fortament condicionades i limitades pels canvis que es produeixen en l'estructura productiva (deslocalització industrial, terciarització, flexibilitat, precarietat, etc.) i reproductiva (canvis en l'estructura i funcions de la família, transformació de les polítiques socials, etc.), en els processos de reestructuració econòmica i en els canvis en els models de protecció social. Per tant, ens ajuda a incorporar altres dimensions sobre les quals és possible intervenir políticament des de les administracions públiques.

El concepte acadèmic ens remet al «procés social de separació d'un individu o grup respecte a les possibilitats laborals, econòmiques, polítiques i culturals que altres individus o grups sí hi tenen accés i en gaudeixen».⁵⁰ Com es pot comprovar fa referència genèrica a la privació o a les limitacions en l'accés a les oportunitats i possibilitats en quatre dimensions que es consideren bàsiques: la feina, els ingressos econòmics, la participació política i el gaudi (consumint o produint) d'activitats culturals. La polidimensionalitat de l'exclusió és una de les seves característiques bàsiques.

Altres definicions tenen un sentit més operatiu, més propi de la intervenció pública, que van lligades al desplegament

47. Centro de Investigación Sociológicas (2005), *Encuesta de estructura social*.

48. Enquesta social europea.

49. El terme el popularitza René Lenoir a partir de la seva obra *Les Exclus, un Français sur dix*, 1975.

50. Salvador Giner, Emilio Lamo de Espinosa, Cristóbal Torres (ed.) (1998), *Diccionario de sociología*, Alianza Editorial, Madrid.

de programes i de polítiques concretes de lluita contra la pobresa i l'exclusió social. Així, G. Room la defineix incorporant elements comparatius diferenciadors que es mantenen al llarg del temps, és una definició situacional:

«[Els individus] pateixen exclusió social quan:

- a) pateixen desavantatges generalitzats en termes d'educació, habilitats, ocupació, habitatge, recursos financers, etc.;
- b) les seves oportunitats d'obtenir accés a les principals institucions que distribueixen aquestes oportunitats de vida són substancialment menors que les de la resta de la població;
- c) aquests desavantatges i accessos disminuïts persisteixen al llarg del temps.»⁵¹

Totes les definicions tenen en comú que introdueixen un element de diferenciació, segregació, discriminació, marginació, entre els grups d'una mateixa societat. El que du necessàriament a plantejar la dicotomia bàsica entre inserits i exclosos, entre els que poden gaudir de les oportunitats i les possibilitats en tot un seguit de dimensions que es consideren bàsiques i aquells que n'estan al marge, que tenen limitacions en l'accés o que no saben fer ús de les oportunitats i possibilitats.

Si bé, des dels inicis dels anys noranta i com a conseqüència de les transformacions estructurals en el sistema productiu de les

societats occidentals (terciarització, flexibilitat laboral, precarietat laboral, ruptura del pacte social tàcit) i dels canvis en el desplegament de les polítiques socials (restriccions en l'accés als programes de protecció social, transferència de responsabilitat de l'estat en la cobertura de necessitats bàsiques, etc.), s'ha fet necessari establir zones d'incertesa, zones de risc d'exclusió. Així, Robert Castel⁵² diferencia entre «zones» de cohesió social: una zona d'integració definida pel treball estable i la inserció en xarxes relacionals consistentes; una zona de vulnerabilitat definida per la precarietat laboral i la fragilitat dels suports socials, i una zona d'exclusió condicionada per l'aïllament social i l'absència de participació en les activitats productives.

La nova perspectiva implica que al llarg de la vida i condicionat per les transformacions econòmiques, polítiques i socials un mateix grup pot passar d'una zona a l'altra, de la inserció a l'exclusió, transitant per les zones vulnerables. Representa introduir la noció de risc, de probabilitat, en les trajectòries personals i grupals. A més, ens du necessàriament a establir situacions que estan en trànsit, unes en positiu (de l'exclusió a la vulnerabilitat i a la inserció), d'altres en negatiu (de la inclusió a la vulnerabilitat i a l'exclusió). Ja no es tracta només de situacions dicotòmiques, o inserit o exclòs, sinó que hi ha situacions intermèdies en les quals s'hi pot estar de trànsit, cap a un extrem o l'altre, o bé mantenir-s'hi al llarg del temps, cronificant-se en la vulnerabilitat.

51. G. Room, primer coordinador de l'Observatori de Polítiques Nacionals de Lluita contra l'Exclusió Social, a Abrahamson.

52. Robert Castel (1997), *La metamorfosis de la cuestión social*, Piados, Barcelona.

Alguns autors plantegen que les transformacions socials, econòmiques i polítiques de les societats occidentals ens duen cap a una societat dual en la qual una bossa important de ciutadans es trobaran a les zones de vulnerabilitat i d'exclusió. En aquesta línia apunten els estudis de tendències socials⁵³ que estaran fortament determinades per la revolució tecnològica, fins al punt que es proposa que assistim a una transformació del model social, de la societat postindustrial a la societat tecnològica. Aquestes tendències ens duen a incorporar una dimensió més per definir l'exclusió i la vulnerabilitat, es tracta de l'accés i el coneixement necessari per a l'ús de les noves tecnologies i dels nous canals de comunicació, és el que s'ha popularitzat com la fractura digital.

9.4.2. ELS FACTORS D'EXCLUSIÓ I VULNERABILITAT A LES ILLES BALEARS⁵⁴

La literatura sobre el tema assenyalava que es donen un grapat de factors que tenen un major pes per explicar l'exclusió i la vulnerabilitat social. A les mateixes definicions abans comentades ja s'apuntava que les limitacions en l'accés a «les possibilitats laborals, econòmiques, polítiques i culturals» delimiten l'exclusió social. Aquestes dimensions es poden traduir en factors concrets que permeten establir distints graus d'accés als recursos que assegurin la integració social. A continuació es detalla

la incidència dels principals factors que s'han de tenir en compte a la nostra comunitat autònoma. Per fonamentar l'anàlisi s'utilitzen distintes fonts d'informació, la bàsica és l'enquesta de condicions de vida 2005⁵⁵ de l'INE. L'objectiu d'aquesta operació estadística és retratar la realitat de la pobresa i l'exclusió social al nostre país per tal de poder fer comparacions vàlides amb el conjunt dels països de la Unió Europea, la comparació entre estats i, en el nostre cas, entre comunitats autònomes. Es recull informació sobre la situació econòmica de les llars, sobre l'activitat laboral, els tipus d'ingressos i les despeses relacionades amb l'habitatge, i també sobre el nivell formatiu i l'estat de salut de la població. La finalitat de l'enquesta no només és donar a conèixer la realitat social, també ha de tenir una utilitat per a la intervenció pública que es desenvolupa en el marc del Pla nacional d'acció per a la inclusió social (PNAINC).

Per començar, necessàriament, s'ha de fer referència a la situació econòmica de les famílies il·lenques. En general els resultats són bons: els ingressos mitjans per llar se situen en 23.854 euros i per persona en 8.837 euros; som en la setena i sisena posició en el rànquing de comunitats autònomes. A més, la distribució de les llars pels diferents intervals d'ingressos és bastant homogènia: només el 45,7% de les llars tenen uns ingressos inferiors a 19.000 euros anuals, mentre que més del

53. José Félix Tezanos (ed.) (2004), *Tendencias en desigualdad y exclusión social*. Editorial Sistema, Madrid. 2a edició.

54. Aquest apartat complementa la informació donada a l'apartat 1 d'aquest capítol en base a d'altres fonts estadístiques que són complementàries a les de l'INE.

55. Al mateix mes el Banco Bilbao-Vizcaya-Argenteria va fer públics dos informes sobre l'exclusió social al nostre país en els quals es determinen els factors de risc i la presència d'aquests factors a cada una de les comunitats autònomes. Joan Subirats i Humet (dir.), Ricard Gomà Carmona i Joaquim Brugué Torruella (coord.), *Riesgos de exclusión social en las comunidades autónomas*.

50% superen aquest límit. S'ha de valorar positivament aquest fet, atès que una elevada renda mitjana pot amagar alts nivells de desigualtat.

Al marge dels elevats ingressos de les famílies, a les Illes també hi ha pobres. Els resultats de l'enquesta respecte a la pobresa relativa⁵⁶ indiquen que el 16,8% de les persones viuen per sota del llindar de pobresa. Aquest percentatge és tres punts inferior a la mitjana estatal i ens col·loca en la vuitena posició de les comunitats autònomes. Atès que aquest percentatge implica que hi ha més de cent cinquanta mil persones que viuen en situació de pobresa relativa, es fa evident la necessitat de potenciar les polítiques públiques de lluita contra aquesta situació. Les actuacions que s'han de desenvolupar han de tenir en compte fets com que el 2,6% de les llars no poden respondre de les despeses corresponents a la carn, al pollastre o al peix per menjar-ne cada dos dies. Aquest darrer percentatge, encara que sigui molt baix, suposa que per aquest concepte la nostra comunitat autònoma està en la tretzena posició, en pitjor situació que altres comunitats autònomes que en els indicadors de pobresa i renda estan molt per sota de les Illes.

Pel que fa a la situació de pobresa, al conjunt de l'Estat hi ha algunes tendències que hem de suposar que es reproduïxen a les Illes Balears:⁵⁷ els últims anys s'intensifica entre els majors de 65 anys, s'incrementa la taxa entre els titulats universita-

ris, les llars unipersonals de més de 65 anys són les més afectades, el 15% de les llars en què la persona de referència és assalariada són pobres, en les llars que tots els membres adults estan aturats la taxa arriba al 40%, en les llars monoparentals és del 42,1%, el 55,1% dels pobres són dones.⁵⁸

Per altra banda tal com es recull a l'enquesta de pressuposts familiars del tercer trimestre de 2005, el 17,3% de les llars tenen molta dificultat per arribar a final de mes. Aquest percentatge és el segon més elevat de tot l'Estat, només superat pel de Canàries. I en sentit invers, només el 38,4% de les llars manifesten que arriben a final de mes amb alguna facilitat, la qual cosa ens col·loca en la quinzena posició. En canvi, pel que fa a les possibilitats d'estalvi els resultats que es presenten són bons: el 43,6% de les llars manifesten que poden estalviar i estam quatre punts per sobre de la mitjana estatal.

Els indicadors que s'han comentat fins ara ens mostren com a la nostra comunitat no ens trobam amb una situació diferencial especialment greu, malgrat que veurem que hi ha una especial rellevància de situacions de vulnerabilitat social.

9.4.2.1. La feina: l'eix fonamental

La majoria d'autors consideren l'accés a la feina el principal factor d'integració social. A partir de la feina s'aconsegueix independència econòmica, autonomia perso-

56. Mesurada en termes del 60% de la mediana dels ingressos per unitat de consum.

57. Ara per ara no es disposa d'informació estadística actualitzada en l'àmbit de comunitat autònoma que permeti confirmar que aquestes tendències es reproduïxen a les Illes Balears.

58. INE: enquesta de condicions de vida 2004.

nal, possibilitats de consum a llarg termini i, sobretot, la construcció d'una identitat social pròpia. Al llarg de molts anys la feina s'ha constituït com un generador d'identitats socials, tant personalment com socialment, ja que representa la ubicació de les persones en posicions socials concretes, que estan vinculades a un prestigi i un estatus determinats, conseqüència de la valoració del conjunt dels membres de la societat. Així, les persones que aconsegueixen llocs de feina vinculats a titulacions universitàries tenen més prestigi que les que desenvolupen ocupacions per les quals no hi ha requisits acadèmics. Aquest prestigi sol anar acompanyat d'un major nivell d'ingressos que socialment està acceptat, com hem comentat abans.

A partir de la feina s'estableixen relacions socials sobre les quals es construeixen xarxes socials, que ens permeten integrar-nos socialment, mantenir relacions socials més enllà de l'àmbit laboral i cobrir part de les necessitats relacionals de les persones. Les xarxes relacionals tenen una especial importància en situacions de crisi o de ruptura personal, ja que, al marge de desplegar estratègies de control social pròpies a tot grup de persones, també es despleguen sistemes solidaris que faciliten la reconducció de trajectòries personals erràtiques.

Aquests són els avantatges d'accedir a una feina en condicions estables. Però no sempre és així. Des de finals dels anys setanta assistim a un procés de reestructuració de la feina com a mecanisme d'integració social. La crisi econòmica interna-

cional de principi d'aquesta dècada va obrir un període caracteritzat per la reestructuració productiva, els canvis en la normativa laboral, l'adaptació de les polítiques de gestió de mà d'obra de les empreses, l'augment de competència internacional, la terciarització, la incorporació de més tecnologia en el procés de treball, la reorganització dels processos de treball, les segmentacions dels mercats, la flexibilitat laboral i la precarietat de les condicions laborals. Al mateix temps que es produeixen aquests processos es generen fortes crítiques a les funcions socials de l'estat, que perden legitimitat i es dóna força a la idea de la crisi fiscal.

Les transformacions que es produeixen al llarg d'aquest període (de 1973 fins a l'actualitat) s'han interpretat com un canvi en el model d'organització social del treball, com una transició del model fordista a un model postfordista. Es passa de l'estabilitat en les relacions laborals, de la baixa mobilitat ocupacional, empresarial i sectorial, de la producció en massa per a un mercat de masses, a la «flexibilitat» laboral, a la rotació de treballadors per un mateix lloc de feina, a l'elevada mobilitat ocupacional, empresarial i sectorial, a la producció ajustada a les demandes de mercats segmentats. En aquest sentit, la transformació té importants repercussions en la feina com a mecanisme d'integració social, ja que, com bé ha assenyalat Richard Sennet,⁵⁹ les relacions socials es fragmenten, la feina perd valor com a factor determinant en la construcció d'identitats personals i socials.

59. Richard Sennet (2001), *La corrosión del carácter*. Ed. Anagrama, Barcelona.

Les conseqüències laborals dels processos esmentats abans s'han interpretat en clau de segmentació del mercat laboral, que implica la diferenciació dels llocs de feina i dels treballadors. L'estabilitat, el salari pactat i establert al conveni, les possibilitats de desenvolupar una carrera professional i la cobertura sindical en les relacions laborals definirien els llocs de feina del segment primari, ocupats més per homes de mitjana edat i amb un nivell formatiu mitjà i alt; mentre que l'eventualitat, els salaris baixos, la manca de cobertura sindical i la inestabilitat laboral definirien el mercat secundari, en el qual els joves, les dones, els immigrants, els majors de 45 anys i les persones amb baixos nivells d'estudis hi tenen més presència que la resta de sectors de població.

Podem definir la inserció laboral com la possibilitat de desenvolupar una feina en condicions d'estabilitat i en un marc de relacions laborals que garanteixen els drets socials (sindicació, seguretat social, vacances, etc.), el salari pactat i les possibilitats de millora professional. Aquesta definició és operativa i s'ajusta a la concepció del que en la literatura especialitzada s'entén com a mercat laboral primari o professional.

Els treballadors que no compleixen totes les condicions presenten un dèficit d'inserció laboral, estan en condicions de vulnerabilitat, en risc d'iniciar processos d'exclusió laboral. Per definir l'exclusió laboral ho podem fer descomptant cada un dels elements que s'han integrat a la definició d'inserció laboral. Així, un exclòs laboral és el que no pot desenvolupar una feina, que està en situació d'atur. Però també s'han

de tenir en compte les situacions de vulnerabilitat, que afecta la persona que desenvolupa una feina en condicions d'inestabilitat, o que no té garantits els seus drets socials, o que no percep el salari pactat o que no té possibilitats de millora professional. És una qüestió de grau d'inserció/vulnerabilitat/exclusió: el més o el menys depèn de a quin factor atorgam més pes.

La inserció laboral s'ha de considerar com un procés, no lineal, en el qual els treballadors cerquen una feina que dugui implícites aquestes condicions. Des de la incorporació al mercat fins a l'estabilitat laboral els treballadors passen per fases distintes, que no necessàriament han de ser consecutives, sinó que poden tenir passes endavant i enrere.

No tots els grups socials segueixen processos d'inserció modèlics: hi ha diferències importants entre els homes de mitjana edat, que és el grup que segueix el patró tradicional d'inserció, i les dones, els joves, les persones amb discapacitat i els immigrants. Cada un d'aquests col·lectius està condicionat per un factor que al mateix temps que el defineix, el limita i el condiciona. L'edat, el sexe, l'estat de salut, el nivell formatiu, el capital social i l'origen ètnic són les variables que ens permeten descriure amb més claredat els processos d'inserció de cada un d'aquests grups.

Per una altra banda, les relacions de classes generen altres processos socials que també tenen una especial incidència en els processos d'inserció/exclusió. Un és el de la flexibilització de les relacions laborals, que ha fet més difusa la idea d'inserció i d'exclusió laboral, que ha permès

augmentar de manera significativa el col·lectiu de treballadors en situació de precarietat, i ha perjudicat la situació de mercat dels treballadors, reduint-ne el «poder de negociació», per la qual cosa, s'han afavorit objectivament les posicions empresarials.

Des de fa uns trenta anys al nostre país s'han anat aplicant distintes reformes laborals, algunes pactades, altres imposades, que han generat un procés de flexibilització de les relacions laborals amb conseqüències clarament negatives per als treballadors i favorables per a les empreses. La idea central ha estat que la feina deixi de ser un capital fix per passar a ser capital variable, i per tant adaptable a les variacions de la demanda. A més, aquestes reformes han incrementat la diferenciació existent entre la demanda de feina de les empreses, articulades en convenis sectorials o d'empresa, facilitant la fragmentació dels assalariats entre fixos i eventuals.

La segmentació del mercat té repercussions importants per a les persones assalariades: no tothom pot competir pels mateixos llocs de feina. Hi ha posicions de feina específiques per als grups d'edat, per als sexes, per als que tenen estudis, lloc d'origen, etc. Hi ha correspondència entre l'oferta de llocs de feina de cada segment i la demanda d'aquests llocs de feina. La demanda de mà d'obra per part de les empreses és diversa. Segons la grandària de l'empresa i del grau de maduració del sector productiu s'ofereixen llocs de feina de més o menys qualitat.⁶⁰

Sabem que una bona part dels llocs de feina que hi ha actualment a les Illes no s'ajusta a aquests requisits. També és cert que el col·lectiu de treballadors que estan exclosos del mercat, als qual no es compra la seva capacitat de feina, són pocs en termes relatius: la taxa d'atur és del 6,5%, dos punts per sota de la mitjana estatal i la cinquena més baixa d'entre les comunitats autònomes. Això en un context laboral que presenta uns indicadors d'activitat i ocupació molt favorables: tant la taxa d'activitat com la d'ocupació són les més altes de l'estat, amb un diferencial sobre la mitjana estatal de sis punts. Si bé aquestes taxes presenten algunes diferències per sexe i edat, els resultats són, comparativament, positius.

La segmentació i la flexibilització del mercat laboral han generat un grapat de situacions que es caracteritzen per no cobrir les necessitats bàsiques dels treballadors que s'hi troben, són els treballadors amb baixos salaris o treballadors pobres. Entre aquestes situacions s'han de diferenciar dos grans grups: per una part, la parcialitat de la jornada laboral, en termes anuals o setmanals; per l'altra, l'augment de llocs de feina desqualificats amb baixos salaris i característics en determinades branques dels serveis (missatger, distribució a domicili, treballadors domèstics, cura de persones majors i infants, etc.). El resultat dels dos tipus de situacions és el mateix: salaris baixos. En el primer cas deriven de la subocupació; en el segon, de la desqualificació.

60. La qualitat fa referència al salari, al control/autonomia en el lloc de feina, a les possibilitats de promoció i a l'estabilitat en l'ocupació.

En el conjunt de l'Estat, aproximadament entre el 6% i el 7% dels assalariats tenen uns ingressos inferiors al llindar de pobresa; si ho miram entre els autònoms aquest percentatge augmenta fins al 17%. Per tant, la idea que la millor política social és la política d'ocupació com a mínim s'ha de matisar: una bona política d'ocupació pot reduir la pobresa. Entre altres coses s'ha d'aconseguir reduir la temporalitat i la subocupació.⁶¹

L'eventualitat afecta el 31,1% dels assalariats, percentatge que està tres punts per sota de la mitjana estatal. L'indicador representa una de les dimensions més específiques de la vulnerabilitat laboral i tampoc no es registren resultats especialment negatius, i més si tenim en compte que està vinculada a l'estacionalitat de l'activitat turística. Segons l'enquesta de condicions de vida, el 11,9% de la població adulta que treballava el 2005 havia canviat de feina en els darrers dotze mesos. Aquest percentatge era superior a la mitjana estatal i implica que les Illes estan en la tretzena posició del rànquing de comunitats autònomes. Ateses l'estacionalitat de la nostra activitat productiva i la precarietat laboral implantada per les polítiques de gestió de mà d'obra de les empreses de les Illes Balears, el resultat no ens ha d'estranyar. I més si tenim en compte que el 58,2% dels canvis han suposat aconseguir una feina més adient, mentre que tan sols el 29,2% ho ha fet per haver finalitzat el contracte o obligat per l'empresa.

Pel que fa a la cobertura dels convenis, la nostra comunitat autònoma és la que presenta una major cobertura dels convenis.

Així el 58,04% dels assalariats treballen en condicions pactades en convenis d'empresa, sectorials o d'àmbit autonòmic. A més, s'han de tenir en compte els treballadors que desenvolupen la seva activitat en el marc de convenis interautonòmics, la qual cosa suposa augmentar la cobertura fins al 81%. L'especialització productiva vinculada a les activitats turístiques facilita que es mantinguin aquestes taxes de cobertura tan elevades. En aquest sentit, ens trobam en millor situació que la resta de comunitats autònomes, malgrat que més de 74.000 assalariats desenvolupin la seva activitat al marge de les condicions pactades entre les patronals i els sindicats. (Vegeu el quadre A III-144.)

Els salaris són els setens més elevats de tot l'Estat⁶². Els nivells d'activitat laboral són molt elevats, cosa que explica els alts nivells de renda. Tot plegat suposa que hi ha gairebé mig milió de persones treballant en temporada alta, que ho fan amb un nivell d'eventualitat inferior a la mitjana estatal, i unes vint mil persones aturades.

Els analistes de tendències socials mantenen que les situacions de precarietat tendeixen a créixer en termes relatius, tal com creixen les ocupacions vinculades a alts nivells d'especialització i de qualificació. L'aplicació de noves tecnologies implica necessàriament el desenvolupament de noves competències professionals, de nous coneixements, de noves ocupacions que estan vinculades a l'especialització professional. Per tant, som en un procés de dualització de l'estructura ocupacional, que tindrà el seu reflex en

61. Eurostat, PHOGUE.

62. INE: enquesta trimestral del cost laboral (ETCL).

l'estructura social reduint la mobilitat vertical ascendent i cronificant una part considerable de la població en el segment secundari del mercat laboral i en les situacions de vulnerabilitat. Pareix que a les Illes aquesta tendència es reflecteix en l'estructura per nivell d'estudis de la població activa. Així la nostra comunitat autònoma registra uns percentatges més elevats de població en els nivells inferiors dels estudis acadèmics, mentre que estan subrepresentats els col·lectius amb nivells d'estudis universitaris. Sembla clar que la nostra estructura productiva és capaç de generar llocs de feina per a mà d'obra poc qualificada, però no per a treballadors amb alta qualificació.

9.4.2.2. L'educació i la cultura: prevenció de l'exclusió⁶³

En un context de transformació de les estructures productives, de modernització i de desenvolupament tecnològic, l'educació té més valor del que ja tenia en el procés d'inserció. La correlació entre nivell d'estudis i pobresa econòmica és inversa: com més nivell d'estudis, menor risc de pobresa. Això té una incidència directa sobre els nivells d'ingressos. S'ha de valorar aquesta dimensió com un factor preventiu, ja que redueix el risc d'exclusió social. A més, s'ha de tenir en compte que l'educació formal implica disposar de recursos socials propis, de capacitats i competències que faciliten la reconducció de trajectòries personals negatives. Vist així la seva importància és bàsica.

Malgrat que la dualització de l'estructura ocupacional pot implicar un major grau de sobrequalificació d'una part considerable de la població, i donar lloc a situacions paradoxals (titulats universitaris com a caixers a centres comercials) que mostren alguna de les ineficiències del model d'organització social, s'ha de considerar aquesta dimensió com a bàsica en els processos d'inserció/exclusió social. Les limitacions socials que es poden produir en l'accés a la formació reglada es deriven d'altres aspectes de la cultura, com els estils de vida i la reproducció de patrons familiars.

Així com el factor treball apunta a l'exclusió en l'àmbit de la producció, els factors educatiu i cultural ens introdueixen en l'àmbit del consum, que és on es despleguen els estils de vida. Normalment, l'estil de vida fa referència en sentit positiu a un grup d'estatus, definit professionalment, per edat, sexe o ètnia, i que mostra uns nivells i pautes de consum diferenciats. De la mateixa manera es pot utilitzar en sentit negatiu, hi ha grups diferenciats que no poden accedir a nivells de consum mitjans i que han desenvolupat pautes específiques de consum. La qüestió és que, de la mateixa manera que la feina construeix identitat personal, el consum també la construeix.⁶⁴ De fet, alguns autors mantenen que ateses les condicions laborals (precarietat, eventualitat, rotació, etc.) el consum s'ha convertit en el productor d'identitat per a determinats col·lectius; és el cas dels joves, que es defineixen i diferencien per aspectes culturals, pel consum i pel comportament a l'àmbit del lleure i de l'oci.

63. Aquest apartat complementa la informació donada als apartats 1 i 4 d'aquest capítol.

64. Enrique Gil Calvo (2001), *Nacidos para cambiar*. Ed. Taurus, Madrid.

L'exclusió en aquest àmbit es determina per la capacitat de consum i també pel desenvolupament d'estils de vida vinculats a la precarietat laboral, que impliquen comportaments de risc (drogodependències, per exemple) pels subjectes directes i que generen problemàtiques socials molt vinculades amb els sectors de la infància (comportaments conflictius entre els adolescents), i també desarrelament.⁶⁵ Es valora el consum immediat, sense mirar a mitjà o llarg termini.

Per altra banda, l'acreditació de coneixement per part del sistema educatiu incrementa les possibilitats d'ocupar llocs de feina qualificats, assegura unes menors taxes d'atur i unes majors taxes d'ocupació. Per tant, en un context normatiu d'obligatorietat de l'ensenyament bàsic, el fet de no poder acreditar les competències bàsiques implica necessàriament l'abocament, si no cap a l'atur, cap a llocs de feina desqualificats, en el millor dels casos.

Les repercussions no només es reflecteixen en l'àmbit laboral, també tenen a veure amb les possibilitats de fer ús de les noves tecnologies, de gaudir de visions del món més àmplies que permetin enriquir la persona com a ésser social, adaptat a un món canviant. L'accés a les credencials acadèmiques augmenta els recursos disponibles de les persones per poder fer front a situacions de ruptura, de crisi personal.

L'educació i la formació de la població és un dels factors bàsics per determinar les possibles tendències socials i, per altra

part, definir l'estoc de capital humà de què disposam per afrontar els reptes socials i econòmics immediats. Aquest és probablement el factor en el qual més s'ha insistit des de les administracions, però ara per ara els resultats continuen sent poc profitosos: només el 14,5% de la població de més de 16 anys té estudis universitaris;⁶⁶ som els tercers per la coa. Si la comparativa es fa entre la població jove, de 25 a 34 anys, continuam ocupant la mateixa posició, si bé és cert que el percentatge augmenta fins al 28%.

Amb aquest panorama sembla que el futur que ens espera no és gaire bo, però és que a més la nostra comunitat autònoma és la que menys despesa fa en beques per a estudis no universitaris; és la tercera per la coa en despesa en educació en relació amb el producte interior brut i és de les primeres en abandonament dels estudis obligatoris i en fracàs escolar. Pel que fa a l'educació d'adults tampoc estam bé.

Sembla que aquests resultats s'ajusten a la demanda de mà d'obra que fa l'estructura productiva de les Illes. La nostra economia està absolutament terciaritzada: serveis fonamentats en el turisme (hoteleria i transports), el comerç i la restauració. Per tant, es tracta de serveis de consum immediat i de serveis personals, que no requereixen de mà d'obra qualificada amb les titulacions o acreditacions que atorga el sistema educatiu. En un context com l'actual, sembla que la demanda de personal qualificat (o acreditat acadèmicament) no augmentarà. Aquesta idea es

65. Carbonero, Horrach, Mascaró i Santiago (2001), *L'espai social de l'exclusió. Una proposta d'Àrees d'Atenció preferent*, Sa Nostra.

66. INE: indicadors socials 2005.

reforça encara més si tenim en compte que som a la coa en inversió en recerca i desenvolupament, amb el 0,28% del PIB, menys d'un quart del que es destina al conjunt de l'estat i molt lluny del que es destina a la Unió Europea.

Mà d'obra desqualificada, estructura productiva terciaritzada i especialitzada en activitats que requereixen relativament de menys estudis universitaris, manca d'esforç públic en educació i en R+D+I, etc., ens perfilen una situació en què es reproduïxen les condicions que han caracteritzat les Illes Balears. En aquest sentit, sembla necessari desenvolupar programes i fomentar iniciatives que introdueixin canvis estructurals en la nostra economia, que facin necessari que els treballadors es qualifiquin, que permetin generar nous llocs de feina en condicions socials estables i més ajustades al mercat laboral professional. Només així es podran compensar els efectes de la dualització que apunten els analistes de tendències socials.

9.4.2.3. L'habitatge⁶⁷

L'accés a un habitatge en condicions dignes és a l'abast de la gran majoria de la població, sigui un habitatge en propietat, llogat o cedit. Però hi ha col·lectius que representen la manifestació més extrema de l'exclusió social, són les persones sense llar. En aquest sentit, és interessant matisar que parlem de persones sense «llar» i no de persones sense «sostre». Les implicacions que té el terme quant a les possibilitats de disposar de xarxa social primària (la família) fan necessària la distinció. A

les persones que viuen al carrer, no només els manca un sostre que els cobreixi, sinó que en la majoria dels casos tampoc tenen familiars o persones pròximes que els puguin servir de xarxa social, que els reforcin en el seu procés.

Els perfils que es descriuen a la bibliografia existent així ho confirmen: es tracta de persones soles, que en una bona part dels casos tenen problemes de salut física o mental, amb un baix nivell d'estudis i que han passat per freqüents situacions estressants abans de caure en la situació d'exclusió. La figura de la persona que ha passat per un sistema institucional (protecció de menors, presó, institucions psiquiàtriques) és massa freqüent en aquest col·lectiu com per considerar que aquests sistemes resolen correctament la reinserció social. Si bé aquestes són les característiques bàsiques del col·lectiu, s'han descrit algunes tendències que contribuiran a modificar-lo: augment de famílies sense llar, augment de dones i augment de persones amb estudis universitaris.

La informació de què es disposa en l'actualitat relativa a aquests col·lectius es troba a les memòries dels programes i els serveis específics, si bé l'any 2004 l'Institut Nacional d'Estadística va desenvolupar l'enquesta sobre les persones sense llar i estimà que a les Illes hi havia un total de 511 persones usuàries dels centres i serveis per a transeünts. (Vegeu el quadre A III-145.)

Una altra situació d'exclusió greu és la de les famílies que viuen en infrahabitatges, construïts amb materials inadequats i

67. Aquest subapartat complementa la informació dels apartats 1 i 6 d'aquest capítol.

sense condicions sanitàries. El barraquisme es fa més evident si es concentra en determinades zones, però també es troba dispers. La barraca cobreix la funció bàsica del sostre i l'espai propi per a les escasses pertinences. Si bé se sol identificar amb determinades ètnies, és un fenomen que s'ha diversificat quant als perfils, fet al qual ha contribuït la immigració.

Un menor grau d'exclusió d'habitatge es produeix entre les famílies que encara que disposen d'un habitatge en propietat no tenen rendes suficients per mantenir-lo en condicions mitjanes. No poder fer les reparacions oportunes en l'estructura i els serveis bàsics (aigua, electricitat, etc.) de l'habitatge i no poder respondre de les despeses que suposa la renovació de l'equipament (frigorífics, rentadora, etc.) són elements que s'han de tenir en compte. El pas del temps no fa més que agreujar la situació, i fa més difícil la possibilitat de recuperar les condicions d'habitabilitat de l'habitatge.

L'efecte que té aquest factor sobre el desajustament són evidents. El fet de no tenir un habitatge estable genera mobilitat, implica rompre amb els vincles comunitaris en la recerca de la millora de les condicions de vida, o en determinats casos és el resultat de l'actuació de la mateixa administració.⁶⁸ Sense habitatge ni comunitat de pertinença, hi ha la desafiliació,⁶⁹ l'individu s'aïlla i la possibilitat de recuperació es redueix.

A l'enquesta de condicions de vida es presenten resultats relatius a les despeses realitzades per les llars en concepte d'ha-

bitatge. Les llars de les Illes tenen les segones despeses més elevades de tot l'Estat, tan sols superades pels residents a la Comunitat de Madrid. En total, cada llar dedica 280 euros a l'adquisició, lloguer o manteniment de l'habitatge on resideix, el 32% més del pressupost que es dedica al conjunt de l'Estat per aquest concepte.

El règim de tinença de l'habitatge és un indicador que ens aporta informació sobre la riquesa, sobre la propietat acumulada, ja que se suposa que la propietat és el resultat del treball de generacions anteriors o bé de la mateixa generació. Per tant, hem de suposar que com més elevat sigui el percentatge d'habitatges en propietat, més riquesa per a les llars; mentre que el percentatge d'habitatges en lloguer s'ha d'interpretar en el sentit contrari, la impossibilitat de comprar. Aquesta interpretació s'ajusta al comportament de les unitats familiars en el mercat espanyol de l'habitatge, mentre que a d'altres indrets de la Unió Europea no s'interpreta en el mateix sentit. Per una altra banda, són indicadors molt condicionats pels moviments migratoris, especialment en zones geogràfiques com la nostra, que és una zona d'acollida de població estrangera i jove. Dit això, la nostra situació no és gaire positiva, pel que fa a la propietat de l'habitatge: tan sols el 71,5% de les llars viuen en un habitatge en règim de propietat; en el conjunt de l'Estat aquest percentatge és del 83,2%. Això implica que la nostra comunitat autònoma està en la posició dissetena i és la que registra un percentatge més baix. En canvi, ocupam

68. Són freqüents a l'inici de la temporada alta els moviments «voluntaris» entre zones turístiques de persones a les quals se'ls paga el bitllet de transport per desplaçar-se,

69. Robert Castel, *op. cit.*

la primera posició pel que fa a les llars que viuen en règim de lloguer, que representa el 15,5% del total de llars, vuit punts per sobre de la mitjana estatal, que és del 7%. El 7,8% de les llars viuen en habitatges cedits, cosa que ens col·loca en l'onzena posició de les comunitats autònomes. En el conjunt de l'Estat s'arriba al 6,3%.

A més de tenir unes despeses elevades pel concepte d'habitatge, les llars de les Illes tenen més problemes del que és habitual amb l'entorn, ja que només el 50,4% de les llars manifesten que no tenen cap problema. Els renous al carrer produïts pels veïnats, la contaminació i les males olors, i també la delinqüència i el vandalisme són problemes que afecten percentatges elevats de les llars. Aquests indicadors estan molt per sobre dels resultats del conjunt de l'Estat i ens situen en la quinzena posició en el rànquing de comunitats autònomes. Per estudis recents sabem que els problemes amb l'entorn de l'habitatge estan molt relacionats amb les zones urbanes de classe obrera i on es concentra més població en situació de precarietat laboral (en atur o amb contracte eventual).

9.4.3. LA CIUTADANIA I LA PARTICIPACIÓ POLÍTICA. LA NECESSITAT DE LA INTERVENCIÓ PÚBLICA

En les societats democràtiques fonamentades sobre el concepte de ciutadania, l'accés als drets i als deures es constitueix en l'eix central de la integració política, que passa necessàriament per la participació i la defensa dels interessos propis. No entrarem aquí en els processos d'exclusió que afecten les persones immigrants que

no tenen resolta la seva situació administrativa i que probablement és el col·lectiu de persones que pateixen més aquest tipus d'exclusió. Al marge d'aquests col·lectius, n'hi ha d'altres que per les seves limitacions (legals, intel·lectuals, de capacitat) no poden gaudir dels seus drets, ni complir les seves obligacions (discapacitats, persones amb baix nivell cultural, empresonats, immigrants, etc.). No hi ha informació estadística fiable sobre la incidència d'aquests factors en l'exercici de drets polítics i socials per part d'aquests col·lectius.

S'han de constatar algunes qüestions relatives a l'actuació de les administracions de la comunitat autònoma que tenen per objectiu la inserció social de les persones en situació d'exclusió social. Aquestes actuacions estan socialment legitimades, com hem vist al principi de l'article, i avalades per les actuacions que es desenvolupen als països occidentals. Així, sabem que la relació entre risc de pobresa i despesa social per càpita és inversa, com més inversió menys risc de pobresa. Aquesta relació és clara i contrastada empíricament; per tant, és important desenvolupar els programes socials adients per lluitar contra els processos d'exclusió social, sense cap dubte les despeses més eficients són les de caire preventiu (la millora en el nivell educatiu de la població, el foment de les polítiques de contractació estable, etc.). Malgrat que la incidència estadística d'aquestes actuacions sigui limitada a curt termini, són més eficaces a llarg termini.

Per altra part, el desplegament de polítiques de pensions, de garantia d'ingressos, ha de tenir en compte que gairebé el 18% dels

jubilats i pensionistes es troben en situació de pobresa. L'esforç públic per reduir les taxes de pobresa entre els pensionistes i jubilats està socialment legitimada, mentre que l'efecte que té sobre el conjunt econòmic es pot traduir en una major capacitat de consum dels col·lectius, i en una major recaptació d'impostos indirectes.

Malgrat que els programes de garantia d'ingressos i de lluita contra l'exclusió social estiguin socialment legitimats, l'actuació que es desenvolupa des de l'Administració autonòmica i des de les administracions locals continuen basculant a favor dels programes vinculats a activitats. Així, podem veure com el pressupost destinat a prestacions econòmiques de la renda mínima d'inserció que finança la Direcció General de Serveis Socials de la Conselleria de Presidència i Esports és de 2.420.029,45 euros, que es tradueixen en ajuts directes a les persones que no tenen ingressos i que no compleixen els requisits per accedir a les pensions no contributives (33.251.555,26 euros de pressupost), mentre que els programes d'inserció laboral per a aquestes mateixes persones és d'1.379.605,16 euros (subvencionats majoritàriament per la Conselleria de Treball i Formació), que permeten subvencionar programes que s'articulen com a contraprestació, vinculats a la percepció de la prestació econòmica o bé a una valoració per part dels serveis socials públics. (Vegeu el quadre A III-146.)

A més d'aquests programes, la intervenció pública que fan les administracions (Servei d'Ocupació de les Illes Balears, consells insu-

lars, ajuntaments) i les entitats socials sense ànim de lucre es concentra especialment en els itineraris d'inserció específics per a persones en risc d'exclusió social. Es detalla la despesa i els usuaris previstos a la darrera convocatòria de subvencions: la despesa total és de 5.199.517,43 euros per donar servei a gairebé 4.200 persones. Aquesta despesa es concentra especialment a Mallorca, on es desenvolupen quinze itineraris, mentre que a Eivissa i Formentera tan sols hi ha un itinerari, que representa el 3,5% del pressupost, i a Menorca un altre que aglutina el 4,5% del pressupost. Tot això implica un esforç públic per a la inserció laboral de les persones en risc d'exclusió social de 6.579.122,59 euros.

Atès que aquests programes es desenvolupen des de fa anys i que els nivells de pobresa es mantenen estables, pareix evident que s'han de repensar les actuacions, s'han de cercar noves línies d'actuació que facilitin la inserció social i laboral de les persones que es trobin en situació d'exclusió, s'han de desplegar programes que redueixin els efectes dels processos que generen vulnerabilitat i que, en conseqüència, tenen un caire preventiu.

9.5.

DONA: INDICADORS DE GÈNERE⁷⁰

L'informe del CES referit a l'any 2003 ja va fer una presentació de les principals actuacions en aquest sector. Aquesta vegada

70. La informació d'aquest apartat complementa la informació que ja s'ha donat sobre la dona en el apartat 1 del capítol II i en els apartats 2, 3, 4 i 7 d'aquest capítol.

s'ha pensat que era necessari presentar un avançament de dades per a un diagnòstic de la situació de les dones a les Illes.

Començam la presentació de les dades més rellevants sobre la realitat de les dones de les Illes Balears intentant establir la quantificació específica de cadascun dels grans grups d'edat de les dones.

Sens dubte, aquesta quantificació, i també les que segueixen, s'ha establert per mitjà de fonts i dades secundàries disponibles, amb les limitacions que això ara per ara implica. Fins i tot, si per exemple es tractàs d'elaborar un cens de dones en situacions de dificultat, ens enfrontaríem a elevades dificultats. Les causes d'aquesta complexitat són múltiples i totes responen a característiques i aspectes específics dels grups en exclusió social, com ara la dificultat d'accés a les persones que componen aquests col·lectius, la seva permanent mobilitat i temporalitat, la seva relació amb situacions de desarrelament i, fins i tot, d'irregularitat, etc.

En aquesta secció només s'ha fet una selecció de les dades més destacades, sense pretendre fer un diagnòstic exhaustiu. Volem deixar clar des d'aquest moment que no pretenem que les dades que ara aportam es converteixin en «indiscutibles» o «incontestables» ni, molt menys, en oficials.

L'estructura de la població de les Illes, pel que fa al sexe, mostra un cert equilibri, però quan s'analitza per grans grups d'edat es pot observar una clara diferenciació a favor dels homes en els primers grups d'edat i en les edats laborals; mentrestant,

s'observa la clara presència de cada vegada més dones a partir dels 65 anys. Posteriorment, es presenten dades més precises sobre la relació entre grups. (Vegeu el quadre A III-147.)

Pel que fa a les edats mitjanes dels homes i les dones, en els darrers deu anys ha augmentat molt moderadament. L'increment de població immigrant en edat laboral ha motivat aquest increment. (Vegeu el quadre A III-148.)

Pel mateix motiu que augmenta l'edat mitjana, també s'observa un augment de les dones en edat fèrtil, en especial entre les dones estrangeres. La diferència amb els altres sectors de dones (nascudes a les Illes o en altres comunitats autònomes, per exemple) és molt notable. (Vegeu el quadre A III-149.)

Tal com s'avançava abans en relació amb el conjunt de la població, s'observa un equilibri entre homes i dones per al conjunt de la població, però les dades són diferents si s'observen segons les nacionalitats. Pel que fa a les dones de nacionalitat espanyola, l'equilibri es manté, però les dones de nacionalitat estrangera són una minoria en relació amb els homes, amb una taxa de masculinitat de 106,92. (Vegeu el quadre A III-150.)

L'índex d'envelliment és clarament favorable a les dones, que arriba a valors quasi trenta punts superiors als valors dels homes. Igualment, el sobreenvelliment també és molt superior per a les dones. Les dades d'estructura de població per edats, mostrades anteriorment són molt expressives: les dones majors de

65 anys presenten diferències més rellevants com més augmenta l'edat. (Vegeu el quadre A III-151.)

Si l'anàlisi se centra en la relació entre grans grups d'edat, s'observa una reducció de la dependència tant en homes com en dones. Això significa que augmenten els grups d'edat potencialment actius. L'augment d'aquests grups i la consegüent reducció de dependència és similar entre homes i dones, encara que hi ha més taxes de dependència entre les dones que entre els homes. (Vegeu el quadre A III-152.)

La taxa de natalitat també ha augmentat com a conseqüència de l'augment de població femenina en edat fèrtil, que mostra valors superiors als del conjunt de l'Estat. (Vegeu el quadre A III-153.)

L'augment de la natalitat no ha d'implicar necessàriament un augment del nombre de fills per dona, però sí té una certa influència en l'augment d'aquest darrer indicador. Les dades de les Illes s'han apropat a les del conjunt de l'Estat. L'augment de població femenina s'ha produït especialment per l'arribada d'immigrants en edat laboral, i aquestes dones han retardat el naixement dels fills segons les condicions laborals aconseguides a les Illes. (Vegeu el quadre A III-154.)

Un indicador del retard de la maternitat es pot observar en l'edat mitjana de la maternitat. A les Illes ha augmentat quasi quatre dècimes, i ha arribat a 30,34 anys. Les dades del conjunt de l'Estat són una mica més elevades. (Vegeu el quadre A III-155.)

L'esperança de vida històricament diferent entre els homes i les dones, clarament favorable a les dones, es manté a la població de les Illes. Les dones encara mantenen una diferència de més de 5 anys en relació amb els homes. Les esperances de vida al naixement són molt similars a les Illes i a l'Estat. (Vegeu el quadre A III-156.)

Un dels canvis més notables en els darrers anys s'observa en el nivell d'estudis. Les dones han augmentat el seu nivell formatiu, i han superat els homes en els grups d'edat més joves. El percentatge de dones universitàries i de dones amb batxillerat i altres estudis postobligatoris supera el dels homes entre 16 i 34 anys. També és més reduït el percentatge de dones sense estudis en aquests grups d'edat. Aquestes dades permeten preveure canvis més rellevants a llarg termini. (Vegeu el quadre A III-157.)

La taxa d'ocupació diferencial per sexe es manté de forma molt notable. Les taxes, en tots els trimestres de 2006, són superiors a 18 punts percentuals. En qualsevol cas, les taxes d'ocupació de les dones de les Illes són clarament superiors a les de les dones de l'Estat. (Vegeu el quadre A III-158.)

Les dades d'atur també són superiors entre les dones. Les diferències per sexe s'han identificat de forma regular al llarg dels darrers anys, des que hi ha registres fiables a Europa; però, això no les justifiquen, com és evident. En qualsevol cas, la reducció de les taxes d'atur de les dones de les Illes permet observar diferències inferiors a les de l'Estat. Homes i dones presenten taxes inferiors a les Illes que al conjunt de l'Estat. (Vegeu el quadre A III-159.)

La fractura salarial és la diferència percentual entre els salaris mitjans d'homes i dones. És possible descompondre la fractura salarial en la diferència salarial en les mateixes característiques (discriminació salarial, pròpiament dita) i en la diferència salarial deguda a diferents característiques, és a dir la deguda a diferències en variables com ara experiència, nivell educatiu, tipus de contracte, antiguitat a l'empresa, grandària de l'empresa, àmbit del conveni, sector d'activitat i tipus d'ocupació. S'hi inclou un indicador brut de diferència i un en les mateixes característiques.

Les dades són molt expressives i la fractura és encara molt considerable en els dos indicadors considerats. (Vegeu el quadre A III-160.)

Altres informacions permeten mostrar altres realitats socials. Una de les diferències més notables s'observa en els permisos per maternitat, en els quals pràcticament no hi ha homes (aprox. un 1,5%, només). La responsabilització de l'atenció als nounats, per part dels homes, encara és molt limitada. (Vegeu el quadre A III-161.)

Pel que fa a les dades sobre la interrupció voluntària de l'embaràs, no han deixat d'augmentar i han superat molt l'augment de la població. També és cert que la legalització de l'avortament en diversos supòsits i la normalització de l'atenció sanitària en aquestes situacions han fet que les dades oficials siguin molt més fiables l'any 2006 que l'any 1997. Entre les dones més joves, a les Illes s'ha reduït la importància relativa de les interrupcions, mentre que entre les dones de 15 i més

anys augmenta una mica la importància relativa en relació amb l'Estat. (Vegeu el quadre A III-162.)

La igualtat d'oportunitats, objectiu genèric de tots els plans autonòmics de dones, i les normatives que haurien de garantir la igual presència de les dones en els òrgans representatius (Llei de la igualtat a l'Estat) encara no s'han pogut traduir en resultats clars. En els parlaments autonòmic i en el de l'Estat no supera el 37% la presència de les dones, mentre que no arriben ni al 11,5% les dones que exerceixen de batllesses a les Illes. En els dos casos les dades de les Illes han millorat menys que les de l'Estat, només la presència dels regidors municipals és superior a les Illes que a l'Estat, amb dades inferiors al 30%, però superiors en quasi un 5% a les de l'Estat. (Vegeu el quadre A III-163 fins 165.)

Finalment, per acabar aquest recull dels indicadors principals, es presenten les dades sobre maltractament i ordres de protecció. Desafortunadament, el nombre de dones agredides no ha deixat d'augmentar, a les Illes i a l'Estat, i ha arribat a taxes per 1.000 dones molt elevades. La taxa de les Illes és molt superior a la de l'Estat, que supera en quasi dos punts. (Vegeu el quadre A III-166.)

Des de gener de 2004, s'incorporen nous tipus delictius a partir de les modificacions legals aprovades durant l'any 2003. Així, s'afegeixen els delictes de mutilació genital i sostracció de menors. Per la seva banda, la nova redacció de l'article 153 retira el requisit de l'habitualitat en els maltractaments i s'afegeix

a l'article, 173 que passa a tipificar-se com a maltractaments habituals en l'àmbit familiar. Finalment, el delictes de coacció a la prostitució amplia el seu àmbit ja que passar a denominar-se «coacció/lucre sobre la prostitució». A més, bona part de les infraccions considerades, fins a aquest moment, com a faltes, passen a tipificar-se com a delictes. (Vegeu el quadre A III-167.)

Pel que fa a les ordres de protecció, relacionades amb les importants dades de maltractament observades anteriorment, s'han multiplicat per 6 en dos anys, en part perquè ha augmentat la confiança en aquesta mesura, però també per l'augment de situacions objectives de perill per a les dones.

9.6.

LES ORGANITZACIONS ASSOCIATIVES

Des de la Memòria del CES de l'any 2001 s'inclou aquest apartat dedicat a les organitzacions d'iniciativa social i, per tant, cal tenir en compte que en aquest apartat en fan part les associacions sense ànim de lucre, les fundacions, els col·legis professionals, les associacions de tipus laboral i de tipus empresarial sense ànim de lucre i els sindicats, i també les entitats no lucratives la finalitat de les quals són el foment de l'esport inscrites oficialment als registres de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears d'acord amb el que disposa a l'article 12.5 de l'Estatut d'autonomia.

El Registre d'Associacions de les Illes Balears és un registre públic que, d'acord amb la legislació vigent, té per finalitat garantir la publicitat de les associacions que desenvolupen principalment les seves activitats en l'àmbit territorial de les Illes Balears.

El registre, l'any 2006, es troba adscrit a la Direcció General de Relacions Europees i d'Entitats Jurídiques de la Conselleria de Presidència i Esports del Govern de les Illes Balears.

A més, hi ha també un registre oficial a la Conselleria de Treball i Formació per a totes les entitats no lucratives de tipus laboral, sindical o empresarial, i un altre registre a la Direcció General d'Esports per a les entitats sense finalitat lucrativa que es dediquen al foment de l'esport.

Cal esmentar que l'Administració també ha creat diversos censos registrals en els quals s'han d'inscriure les associacions sense perjudici de la inscripció prèvia en el Registre d'Associacions de les Illes Balears, i que hi ha també diferents registres municipals de participació ciutadana.

Les associacions de pares i mares d'alumnes s'inscriuen en un registre de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura. Les associacions de consumidors i usuaris ho fan a la Direcció General de Consum de la Conselleria de Salut.

Les associacions prestadores de serveis socials s'han de registrar a la Direcció General de Serveis Socials de la Con-

selleria de Presidència i Esports, i les associacions juvenils i prestadores de serveis a la joventut ho han de fer a la Direcció General de Joventut de la Conselleria de Presidència i Esports.

També en fan part d'aquest informe les associacions i les fundacions inscrites en els registres estatals que tenen seu a les Illes Balears i hi actuen:

- Registre Nacional d'Associacions del Ministeri de l'Interior
- Registre d'Entitats Religioses del Ministeri de Justícia
- Registre Nacional d'Associacions de Consumidors del Ministeri de Sanitat i Consum
- Registre Nacional de Fundacions d'Acció Social del Ministeri de Treball i Afers Socials

9.6.1. EL DRET D'ASSOCIACIÓ AL NOSTRE PAÍS

Pel que fa a la legislació nacional, cal esmentar que cap llei, decret o ordre adreçada al sector associatiu ha sortit a la llum l'any 2006. A les Illes Balears es va aprovar el 20 de desembre de 2006 la creació del Consell Assessor del Voluntariat de Protecció Civil.

Pel que fa a l'adaptació de les associacions a la Llei 1/2002, cal dir que continuam a un ritme lent tot i que les associacions, segons la llei, disposaven d'un any per regularitzar-se. A final de 2006, eren ja un total 3.185 entitats registrades al Servei

d'Entitats Jurídiques que s'hi havien adaptat. L'any 2006 es resolgueren 140 expedients d'adaptació.

La mateixa situació passa amb les fundacions, que han d'adaptar els seus estatuts a la Llei 50/2002; durant el 2006 encara ho feren un total de 18 fundacions.

En ambdós casos podem dir que prop del 50% d'associacions ha regularitzat la seva situació i, per tant, sols les que podríem considerar, hipotèticament, adaptades a la legislació i suposar que són les que realment funcionen. Tot i així veient que cada any va augmentant una mica el nombre d'associacions que adequen els seus estatuts cal esperar que els propers anys la xifra s'incrementi.

Ara bé, caldria repensar-se el sistema d'inscripcions als registre i les notificacions de baixes perquè també això significa que hi ha moltes associacions inactives. Cal pensar que moltes associacions foren inscrites durant els anys seixanta i setanta i també que moltes ho feren per una activitat molt puntual.

El procés per donar de baixa una associació és una mica complex i, a més, no hi ha consciència ni obligació de fer-ho, i això fa que no disposem d'unes dades reals.

9.6.2. L'EVOLUCIÓ DE LES ASSOCIACIONS REGISTRADES

De les dades facilitades pel Servei d'Entitats Jurídiques hi ha registrades aquestes associacions:

A la secció primera, associacions en general	6.027
A la secció segona, federacions	86
A la secció tercera, juvenils	160

A més, de les dades obtingudes del web hi ha:

Fundacions	237
Col·legis professionals	40

Al registre de la Direcció General d'Esports de la Conselleria de Presidència i Esports hi ha les entitats següents:

Federacions esportives	47
Clubs esportius	2.095
Associacions de promoció del temps lliure i esportives	296

També als registres nacionals hi ha associacions i fundacions amb seu i activitats a les Illes Balears:

Registre Nacional de Consumidors del Ministeri de Consum	2
Registre Nacional de Fundacions d'Acció social del Ministeri de Treball i Afers Socials	2
Registre Nacional de Fundacions Culturals del Ministeri d'Educació i Cultura	5
Associacions del Registre Nacional del Ministeri de l'Interior	179
Associacions Estrangeres del Registre Nacional del Ministeri de l'Interior	1
Federacions del Registre Nacional del Ministeri de l'Interior	5
Entitats Catòliques del Ministeri de Justícia	250

Confessions Minoritàries del Ministeri de Justícia	52
Fundacions Canòniques del Ministeri de Justícia	6

En total hi ha a les Illes Balears 9.495 entitats sense ànim de lucre que desenvolupen activitats de tot tipus, d'un total de set registres consultats. Hi ha una petita pujada respecte a l'any anterior d'unes 285 entitats. (Vegeu el quadre A III-168.)

Cal destacar una vegada més que va millorant l'accés als diferents registres gràcies a la tasca d'informatització i a les facilitats d'accés per part dels ciutadans, encara que majoritàriament es desconeixen. Cal recordar que la majoria de registres ho són a títol informatiu i, per tant, aquesta és la informació que ha d'estar a l'abast de la ciutadania.

Com ja s'ha esmentat, sols resta aconseguir la millora i l'agilitat en els processos de baixa de les entitats.

Pel que fa a l'evolució de les diferents entitats (associacions, fundacions, col·legis, etc.), veiem que de cada any va augmentant el nombre de registres. Tot i així, continuam sense saber el nombre de persones reals que mouen les diferents entitats d'iniciativa social. I també es important indicar que desconeixem el nombre d'ingressos i despeses d'aquestes entitats, la qual cosa ens permetria poder avaluar quin pes tenen les organitzacions d'iniciativa social en l'economia.

Cal dir també que el fet de poder disposar de les dades econòmiques representaria en si un valor afegit per a la trans-

parència de les associacions. De moment, són molt poques les entitats que publiquen els seus comptes anuals. (Vegeu els gràfics del A III-15 al 16.)

9.6.3. LES ASSOCIACIONS JUVENILS

A final del 2006 hi havia inscrites al Cens d'entitats juvenils i entitats prestadores de serveis a la joventut 383 entitats. És evident que la xifra no coincideix amb la subministrada pel Registre d'Entitats Jurídiques, ja que només controlen les entitats constituïdes a l'empara del Decret 397/1988, d'associacions juvenils, mentre que la Direcció General de Joventut, responsable del cens esmentat, també comptabilitza totes les entitats que d'una manera o altra treballen amb o per a col·lectius juvenils.

L'any 2006 no es va registrar, a la Direcció General de Relacions Europees i Entitats Jurídiques, cap associació juvenil, mentre que en el mateix període s'inscriviren en el cens de la Direcció General de la Joventut un total de 16 entitats. Des de la creació del cens l'any 1997, en el qual d'ofici s'inscrivieren un total de 222 entitats, hi ha hagut un increment de 161 noves entitats (Vegeu el gràfic A III-17.)

9.6.4. LES ASSOCIACIONS AMB PERSONES VOLUNTÀRIES

Tot i que la Llei 3/1998, del voluntariat de les Illes Balears, preveia que en el termini d'un any a partir que es publicàs en el *Butlletí Oficial de les Illes Balears* (28 de maig de 1998) hauria d'entrar en funcionament, entre d'altres, el Registre General

de les Entitats de Voluntariat, a hores d'ara no s'ha creat ni ha entrat en funcionament.

Entre d'altres, aquest és el motiu pel qual a final de l'any 2006 un grapat d'entitats va crear la Plataforma del Voluntariat de les Illes Balears. Aquesta associació està formada inicialment per catorze entitats (associacions i federacions) que arreblessen un total de 2491 voluntaris.

Segons les dades d'un mostreig fet a unes altres 21 entitats, 10 de les quals pertanyen a REAS, tenen 1.779 voluntaris.

Els voluntaris de Protecció Civil foren a totes les Illes un total de 920, que corresponen a unes 37 agrupacions de les illes de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. (Vegeu el gràfic A III-18.)

9.6.5. LES ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS

Aquest col·lectiu és el que més ha crescut els darrers anys. Tot i que la majoria estan incloses en el registre general de l'Administració autonòmica també n'hi ha una al registre nacional. Actualment hi ha un total de 184. Majoritàriament són associacions d'ajuda mútua i que s'han constituït legalment en alguns casos a instàncies de les administracions i en d'altres per iniciativa pròpia.

El 2006 es va elaborar el projecte INVOLVE amb participació dels Països Baixos, Hongria, Anglaterra, Alemanya, Àustria, Espanya i França, que consisteix en una investigació de la participació de nacionals de tercers països en el voluntariat com a mitjà per millorar la integració. El Govern

de les Illes Balears hi va participar amb diferents tècnics i va fer un mostreig entre les associacions d'immigrants de les Illes.

De l'estudi es destaca que la gran majoria d'associacions d'immigrants tenen persones voluntàries entre els seus associats, el percentatge de dones és superior al d'homes i freqüentment estan en edat laboral, majoritària d'entre 25 i 26 anys. La majoria fa més de cinc anys que resideixen a les Illes i, per tant, l'estudi demostra que comencen les tasques de voluntariat una vegada que tenen les necessitats bàsiques cobertes.

Independentment del context on es desenvolupa la tasca del voluntariat, molts d'immigrants consideren el voluntariat una activitat a la qual dediquen temps per fer alguna cosa útil. L'altruisme i l'ajuda mútua són les motivacions més generalitzades.

El 46% dels enquestats considera que una barrera que dificulta la seva participació com a voluntaris és l'econòmica, el 33% esmenta la manca de motivació personal i el 21% destaca que les càrregues familiars els impedeixen fer-se voluntaris.

Pràcticament tots els enquestats (92%) creuen que participar en voluntariat és un mitjà d'integració a la societat d'acollida.

9.7.

IMMIGRACIÓ*

Una part important de població immigrant estrangera no comunitària es troba entre els col·lectius amb dificultats d'integració i risc d'exclusió social; les condicions d'accés

al mercat laboral i la situació de regularitat de residència, juntament amb altres situacions de necessitat, són factors que poden dificultar el procés d'integració.

Aquest informe presenta un grapat de dades, un any després del darrer procés de regularització, en què, com es posa de manifest en els paràgrafs següents, es va incrementar notòriament el nombre d'estrangers amb permís de residència, situació que s'ha anat estabilitzant al llarg de 2006.

També es fa referència a programes socials vinculats amb la integració de la població immigrant i les seves possibilitats d'accés a determinats drets, com seria el cas de poder obtenir un habitatge.

Per acabar, es posa en relleu un altre aspecte important, dins de les actuacions vinculades amb la població immigrant, com és el cas dels ajuts al desenvolupament dels països del Tercer Món, projectes que tenen com a principal objectiu minvar les greus situacions en què es troben alguns d'aquests països.

9.7.1. EL PERMÍS DE RESIDÈNCIA COM A CONDICIONANT DELS DRETS

Es considera estrangera la persona que no disposa de la nacionalitat espanyola, ara bé, en aquest col·lectiu hi ha diferències significatives entre els que provenen de la Unió Europea i els d'altres indrets, ja que els primers gaudeixen de més drets; en canvi, els immigrants extracomunitaris necessiten l'autorització de residència per poder viure a Espanya amb un cert reconeixement dels seus drets. En general, les

* Es pot consultar també l'apartat 1 del Capítol II i l'apartat 2 d'aquest capítol.

persones que resideixen regularment a Espanya tenen coberts els drets i deures bàsics establerts a la Constitució espanyola.

Al marge de les possibilitats descrites en el paràgraf anterior, quedaria la població que no disposa d'autorització de residència, la qual seria objecte d'una important restricció de drets, agreujada per la permanència en el territori, dins el que es considera una situació d'irregularitat per la manca de permisos en regla. A pesar d'aquesta situació, queden coberts determinats drets fonamentals, com el d'accedir a l'educació bàsica, a la justícia, als serveis socials bàsics i a l'assistència sanitària.

A continuació, es presenta l'estat de la qüestió, referit a la població estrangera i la tinença de targeta o autorització de residència a l'Estat espanyol. Per tal de poder tenir una visió més àmplia de l'evolució que ha experimentat el procés de tinença de targeta o autorització de residència, podem comparar les dades generals, presentades pel Ministeri de Treball i Afers Socials, corresponents al període comprès entre desembre de 2004 i desembre de 2006.

Per al conjunt de l'Estat, el desembre de 2004 el total de targetes o autoritzacions de residència se situa en 1.977.291 (1.305.041 de règim general i 672.250 de règim comunitari). Aquest nombre s'incrementa durant el 2005, ja que el desembre d'aquest any arriba a 2.738.932 targetes (1.958.091 de règim general i 780.841 de règim comunitari). L'increment continua i el desembre de 2006 se situa en 3.021.808 (2.092.095 de règim general i 929.713 de règim comunitari).

Com es pot observar la tendència ha anat cap a l'augment continuat del nombre de targetes o autorització de residència. Això respon a dos fets: per una banda, al procés de creixement demogràfic de població immigrant estrangera i, per l'altra, a un aspecte derivat d'aquesta circumstància, com és el major nombre de població immigrant en situació de regularitat jurídica.

Una radiografia més concreta ens permet analitzar la situació de la nostra comunitat autònoma. L'evolució ha seguit la mateixa línia de la resta de l'Estat, és a dir, un augment constant de les targetes o permisos de residència, sobretot durant el període comprès entre desembre de 2004 i desembre de 2005, en el qual l'increment és espectacular i arriba al 48,71% més de targetes expedides a població immigrant no comunitària. En el paràgraf següent analitzam les dades amb més detall.

L'any 2004 acaba amb 92.028 permisos vigents (42.686 de règim general i 49.342 en règim comunitari) i en aquest moment és superior el nombre permisos en vigor de ciutadans comunitaris. Durant el període que comprèn des de desembre de 2004 fins a desembre de 2005 és quan es produeix l'augment més important (dins el tram temporal analitzat) de permisos a estrangers no comunitaris, tal com mostren les dades. Es produeix un augment total del 27,79%, i s'arriba a 117.605 permisos l'any 2005, 63.480 dels quals corresponen al tipus de règim general, que és el que experimenta un major increment, sembla que a conseqüència de la reforma de la normativa vigent i la regularització dels immigrants extracomunitaris. Pel que fa al tipus de residència comunitària, s'incrementa en el 9,69% i se situa en 54.125.

Finalment, el mes desembre de 2006 el nombre de targetes o autoritzacions de residència se situa en 130.752, 70.150 de les quals corresponen al règim general, tipus que sembla més estable en el seu creixement, amb un augment respecte al l'any anterior del 10,51%. Quant al tipus de règim comunitari, se situa en 60.602, amb un increment sobre l'any anterior de l'11,97% a causa en part de l'entrada de nous països membres a la UE.

Podem concloure breument amb l'observació d'una tendència creixent de targetes o autoritzacions de residència, espectacular en el cas dels immigrants extracomunitaris durant l'any 2005, que tendeix cap a l'estabilització l'any 2006. L'augment és més estable en el cas dels provinents de la UE, però l'increment se manté durant tot el període observat.

9.7.2. L'OCUPACIÓ I LA IMMIGRACIÓ

Com ja s'ha vist a l'apartat 1.1.1 del capítol II. Mercat de treball i Seguretat Social, dedicat a presentar les principals dades sobre l'evolució d'afiliats a la Seguretat Social, s'ha fet un anàlisi exhaustiu de les dades d'afiliats de treballadors comunitaris i extracomunitaris a la nostra comunitat autònoma, on es pot comprovar que som la primera CA de l'Estat, en nombre de treballadors estrangers afiliats a la Seguretat Social sobre el total de la població.

Presentem a continuació unes dades complementàries a les presentades al capítol II que fan referència a la situació comparativa de les Illes Balears, respecte a les tres províncies que acullen en xifres absolutes

més fluxos migratoris de treballadors estrangers afiliats a la Seguretat Social, ens referim a Madrid, Barcelona i València, i el seu desglossament pels règims general, autònom, agrari i llar. A més a més, aquestes dades actualitzen les que ja havíem publicat a la Memòria del CES de l'any 2002 (pàg. 563-564). (Vegeu el quadre A III-169)

Les dades mostren els afiliats de començaments i final d'any, en lloc de les de juny, per treure els efectes estacionals de l'ocupació. Les dades agregades per l'Estat mostren que el major nombre d'afiliats ho fan el règim general, seguit pel de la llar. El lector pot trobar l'evolució d'aquestes dades al capítol II on es demostra l'efecte important de la Regularització de l'any 2004, amb un impacte notable en el segment d'autònoms, que és una fórmula molt usada a la construcció, i comença a ser-ho cada cop més a l'hosteleria, neteja o branques manufactureres del sector industrial, fórmula aquesta que no és aliena a certes formes de precarietat i a alguns factors de l'increment de la sinistralitat.

Les dades territorialitzades per províncies mostren un comportament semblant tant pel que fa a la distribució estructural per règims com a la seva evolució que s'ha vist impactada, com no podia ser d'altre manera, per la Regularització de l'any 2004.

9.7.3. L'ACCÉS A L'HABITATGE

Una de les situacions de necessitat més destacades de la població immigrant extracomunitària és el de l'accés a un habitatge on poder gaudir d'unes condi-

cions mínimes d'espai i d'habitabilitat. En aquest sentit, l'Administració du terme diferents iniciatives. L'any 2006 se produeix alguna millora en aquest sentit, com és el cas de la normativa vigent o el manteniment de determinats serveis per afavorir aquest accés.

Pel que fa a la normativa vigent, el 6 d'agost de 2005 es va publicar el Decret 90/2005, de 29 de juliol, pel qual s'aprova el Pla jove d'habitatge i els ajuts a la promoció i accés a l'habitatge de les Illes Balears, durant el període 2005-2008. Posteriorment, amb el Decret 27/2006,⁷¹ de 24 de març, de modificació de l'article 5 del decret anterior, hi ha un canvi amb la finalitat d'obrir l'espai d'atenció a altres sectors de la població i adaptar-se així a la realitat d'aquesta comunitat i s'ofereix la possibilitat a totes les persones físiques residents, incloses les que tenen nacionalitat estrangera extracomunitària, d'acollir-se als ajuts. L'article esmentat queda redactat de la manera següent, quant a les condicions dels beneficiaris dels ajuts: «Els beneficiaris de les ajudes hauran de ser persones físiques, amb residència a les Illes Balears i hauran de destinar els seus habitatges a domicili habitual i permanent.»

Les diferents línies d'ajuts que inclou aquesta normativa són les següents:

- Arrendament d'habitatges.
- Adquisició d'habitatges.
- Urbanització de sòl per a la construcció d'habitatges protegits.

- Rehabilitació d'edificis i habitatges.
- Implantació de mesures per a l'estalvi energètic.
- Millora de l'accessibilitat als edificis.

A més d'aquests ajuts, el decret inclou el Pla autonòmic d'habitatge jove. Aquest pla inclou tot un grapat d'ajuts addicionals per als joves menors de 35 anys, que representen un increment que se situa entorn del 25% i el 35% sobre els ajuts generals.

La Conselleria d'Immigració i Cooperació ofereix un servei, gestionat per Provivenda, amb la intenció d'afavorir l'accés dels immigrants a l'habitatge en règim de lloguer. Poden accedir al servei les dues parts interessades, és a dir, tant els propietaris que vulguin llogar una propietat, com els immigrants que cerquin un habitatge en aquestes condicions. Respecte als segons, hi poden accedir les famílies o els grups d'immigrants que puguin pagar un lloguer però que, per les seves condicions sociolaborals, es trobin discriminats o en difícil accés al mercat de lloguer; a més d'això, s'han de donar altres característiques, que es detallen a continuació:

- Tenir possibilitats raonables de satisfer el preu del lloguer, o estar avalades o subvencionades per alguna entitat o persona.
- Per motius de feina o pel tipus d'ingressos (treballadors de la llar, eventuals o autònoms, entre d'altres), no

71. BOIB núm. 48, de 4 d'abril de 2006.

poder demostrar amb un contracte de feina uns ingressos com a garantia pel pagament de la renda.

- Tenir moltes dificultats per accedir a aquests habitatges, a causa de no poder establir una relació eficaç i eficient.

El servei consisteix a oferir informació i mediació sobre temes relacionats amb l'al·lotjament, la compra o el lloguer. El servei ofereix:

- La revisió i l'inventari dels habitatges abans d'oferir-los a les persones que els sol·liciten.
- La redacció i la supervisió del contracte d'arrendament, a més de l'assessorament a ambdues parts.
- S'ofereix al propietari una assegurança multirisc gratuïta per a l'habitatge i a més la garantia de la renda.
- L'assessorament jurídic necessari a ambdues parts. A més, es pot accedir a diferents models de contractes entre llogaters i propietaris.

Es fa el seguiment i la mediació entre llogaters i propietaris. El programa disposa d'una borsa d'habitatges de lloguer per a immigrants.

9.7.4. ACTUACIONS ALS PAÏSOS D'ORIGEN DELS IMMIGRANTS

Dins de les novetats més importants, en l'àmbit institucional, podem citar l'Agència de Cooperació Internacional de les Illes Balears, la qual se troba dins el

marc d'actuacions de la Conselleria d'Immigració i Cooperació, creada durant l'any 2006 mitjançant el Decret 38/2006, de 7 d'abril.⁷² Entre les seves funcions, hi ha: executar i gestionar la consecució d'objectius com ara dur a terme polítiques de cooperació pel al desenvolupament; constituir-se en organisme pagador d'ajuts en matèria de cooperació i col·laborar per facilitar l'intercanvi amb altres entitats públiques i privades, que treballin sobre temes vinculats amb els seus objectius.

Per assolir els objectius esmentats, l'Agència du a terme un grapat de funcions, de les quals destaquen les següents:

- Concretar convenis i contractes amb persones públiques i privades i constituir entitats amb personalitat jurídica.
- Convocar subvencions i gestionar el finançament de projectes de cooperació per al desenvolupament.
- Gestionar campanyes de solidaritat i d'ajuda humanitària.
- Gestionar els programes i els projectes de cooperació per al desenvolupament que l'Administració autonòmica dugui a terme.

Les actuacions de l'Agència des del seu origen han estat vinculades a dos marcs específics:

- Els convenis internacionals. En aquest sentit s'han signat convenis amb tres països: Colòmbia, República Dominicana i Guatemala. Això ha implicat finançar diversos projectes.

72. BOIB núm. 55, de 15 d'abril de 2006.

- Ajudes d'emergència. En aquest marc s'han assumit les competències en matèria d'ajuda d'emergència i acció humanitària, a més s'ha començat a finançar un seguit de projectes presentats per ONGD amb seu a les Illes. Podem destacar els següents projectes:
 - «Escassetat d'aliments en els campaments de refugiats sahrauís a Tindouf». Aquesta actuació es planteja com una ajuda per intentar minvar la problemàtica de l'escassetat d'aliments en què es troben els campaments de refugiats. L'ajuda s'ha canalitzat per mitjà de l'Associació d'Amics del Poble Sahrauí de les Illes Balears, amb una subvenció de 60.000 euros.
 - «Suport als serveis de salut, aigua i sanejament en els camps de refugiats de Kigoma, Tanzània». L'actuació ha consistit principalment en el manteniment i la millora dels serveis de salut, aigua i sanejament per a 235.000 persones refugiades.
- «Salut mental a Cisjordània». El projecte es basa en la intervenció d'emergència que pretén contribuir al desenvolupament del Pla per a l'organització dels serveis de salut mental en els Territoris Palestins Ocupats.
- «Ajuda humanitària d'emergència a Mauritània». Es tracta de comprar aliments de primera necessitat i de llavors d'arròs i de blat de cultiu, per distribuir-los entre els agricultors. S'ha dut a terme mitjançant l'Associació Cultural Islàmica de Palma, amb una subvenció de 25.000 euros.